

Het zal je God maar wezen

Atheïsme verklaard voor Henk en Ingrid, Achmed en Fatima

Jan van der Werff

Eerste druk, juli 2011 ©2011 Jan van der Werff

Omslagontwerp: Samantha van der Werff

ISBN: 978-90-484-1936-4 NUR: 730

Uitgever: Free Musketeers, Zoetermeer

Inhoud

Het zal je God maar wezen.....	3
Inleiding	3
De onsterfelijke ziel	4
De sterfelijke ziel.....	9
Eeuwig leven	14
Waarom geloven zoveel mensen in God?	17
De schepper van het heelal	24
De kennis van goed en kwaad	39
God en de wetenschap.....	49
God en de kerk.....	62
Mensenoffers en slijmen bij God	67
De Verlossing.....	72
Ten slotte.....	77
Verantwoording	80

Het zal je God maar wezen

Je zult maar zo'n God hebben van wie gezegd wordt dat Hij oneindig goed is maar die wreder blijkt dan de ergste dictator. Of een God die niet wil dat de mensheid onderzoekt hoe de wereld in elkaar zit. Of, nog erger, een God die mensenoffers eist.

Zijn er zulke goden? Ja, die zijn er. Sterker nog, alle goden zijn zo. Of ze nu Wodan, God, Zeus, Jahweh, Baal, Allah, Huitzilopochtli of Vishnu heten. Ze deugen geen van allen. Toch hoeft u niet bang voor ze te zijn want ze hebben één goede eigenschap gemeen: ze bestaan niet. In dit boek hoop ik aan te tonen waarom ik dat zo zeker weet en waarom een leven zonder God een beter leven is.

Inleiding

Toen ik zo'n kleine halve eeuw geleden mijn vertrouwen in het Opperwezen opzegde en voor eeuwig afscheid van Hem nam, ging ik ervan uit dat misschien niet de hele mensheid, maar in elk geval wel veel gelovigen in de westerse wereld, mij zouden navolgen. Zelf zou ik daar niets voor hoeven te doen. Het zou helemaal vanzelf gaan.

Aanvankelijk leek het erop dat ik gelijk zou krijgen: de onkerkelijkheid nam toe, er kwam een tekort aan priesters en dominees, en veel kerkgebouwen werden tot bibliotheek, sportcentrum of rock-tempel omgebouwd. Aan het eind van de twintigste eeuw begon het proces te haperen, de vaart ging eruit. Kerken werden niet meer als wijkcentrum of consultatiebureau gebruikt maar als moskee. Het bleek niet tijdelijk. Er kwamen meer moskeeën en de christelijke kerken begonnen zich weer te roeren. De christen-democraten kwamen na een afwezigheid van acht jaar weer in de regering en nog later traden ook de rechtzinnige christenen toe tot het Nederlandse kabinet. Zelfs na een groot verlies bij de parlementsverkiezingen kwamen de christen-democraten weer in het kabinet te zitten. Hoewel kleiner in aantal zijn de gelovigen nog steeds even machtig. Kortom,

God is terug. Of je Hem nu God of Allah noemt.

Ook al bestaat Hij niet, God is machtiger dan je denkt. Hij verdwijnt niet vanzelf. De Almachtige heeft kennelijk een duwtje nodig om voorgoed te verdwijnen. Daarom heb ik dit boekje geschreven. Of het duwtje afdoende zal zijn? Je weet maar nooit: alle duwtjes helpen. Het kan in ieder geval geen kwaad te proberen mensen van hun godsdienst te bevrijden, door de gelovigen aan het twijfelen te brengen, de twijfelaars te overtuigen en degenen die niet in het Hoge geloven te helpen hun scepsis te behouden.

De vraag lijkt zo makkelijk maar blijkt zo moeilijk: hoe weet je of God bestaat of niet? Voor de een spreekt het bestaan van God vanzelf en is het onbegrijpelijk dat anderen dat niet willen geloven, voor anderen is het begrip God zoiets absurds dat ze er niet in kunnen geloven. Beide gevoelens ken ik. Ik ben begonnen in de eerste groep, die van gelovigen, en ben geëindigd in de tweede groep, die van de ongelovigen. En ik kan u verzekeren dat leven zonder God een bevrijding is. Hoe komt een gelovige ertoe het bestaan in God in twijfel te trekken en zijn geloof zelfs helemaal op te geven? Dat zal bij iedereen anders gaan, maar ik kan u wel vertellen waarom ik het gedaan heb.

De onsterfelijke ziel

‘Er is nog nooit iemand teruggekomen’ zei mijn grootvader altijd als iemand over een overledene zei dat deze nu toch ‘bij Onze Lieve Heer’ was. Mijn grootvader was een man van twaalf ambachten en dertien ongelukken maar toch redelijk succesvol, en hij had gezag. Geen van zijn twee zoons en acht dochters durfde hem tegen te spreken. Opa was beslist gelovig, maar alleen tot op zekere hoogte. Het was maar helemaal de vraag of je na je dood waar dan ook naartoe zou gaan, laat staan ‘naar Onze Lieve Heer’.

De meeste mensen vinden het een onverdraaglijk idee dat er aan hun bestaan een einde komt. We weten het allemaal: iedereen gaat

dood. Het leven is eindig. Maar toch hopen miljoenen of misschien zelfs wel miljarden gelovigen dat ze tot in alle eeuwigheid zullen blijven voortbestaan. Dat eeuwige leven hebben ze dan te danken aan hun ziel. Een ziel die de prettige eigenschap heeft onsterfelijk te zijn.

Onsterfelijkheid lijkt een benijdenswaardige eigenschap. Altijd maar te kunnen blijven leven. Maar ook hier knaagt de twijfel. Je kunt je in verband met onsterfelijkheid namelijk twee dingen afvragen. Ten eerste: bestaat er zoiets als een onsterfelijke ziel? En ten tweede: is onsterfelijkheid wenselijk?

Zouden er mensen zijn die er diep in hun hart voor honderd procent van overtuigd zijn dat zij na hun dood voor eeuwig zullen voortbestaan? Met honderd procent bedoel ik honderd procent. Helemaal geen twijfel. Ik denk dat veel gelovigen er stiekem net zo over denken als mijn opa.

De meeste godsdiensten hebben als het erop aankomt maar één artikel in de aanbidding: onsterfelijkheid. Ik ben opgegroeid in een katholiek gezin. Rooms, paaps, van het houtje, toffelemoon. Het is me met de paplepel ingegoten: als je dood was ging je naar de hemel. Ik heb dat als kind altijd geloofd. Wel vond ik het vreemd dat ik vriendjes had die niet rooms waren. Die waren gereformeerd, hervormd, Jehova's getuige of helemaal niets. Die laatsten vormden de eenvoudigste categorie: die gingen naar de hel. Hervormden, gereformeerden en andere christenen konden misschien wel in de hemel komen maar daar moesten ze dan veel meer moeite voor doen dan wij. Waarom werden ze niet rooms? De enig ware godsdienst? Voor honden en katten, koeien en paarden was er geen hoop. Een paardenhemel bestond niet. Een paardenhel trouwens ook niet. Dieren hadden nu eenmaal geen ziel. Mensen wel, speciaal door God ingeblazen.

Een onsterfelijke ziel. Toen ik ouder werd, begon ik er steeds meer aan te twijfelen. Kan iemands ziel, geest, persoonlijkheid of hoe je het ook noemt, onafhankelijk van het lichaam bestaan?

Ik kende indertijd een meisje dat heel stil en schuchter was, nog veel stiller dan ikzelf destijds. Ze werkte bij mijn vader op het

kledingatelier. Op een dag kreeg zij een ernstig ongeluk waarbij ze een schedelbasisfractuur opliep. Het duurde lang voor ze genezen was. Toen ze na een paar maanden weer bij mijn vader aan het werk was, stond ik stomverbaasd. Wat was er met dat stille meisje gebeurd? Dit was niet meer het meisje dat ik gekend had. Ze was vrolijk, brutaal, en kwebbelde aan één stuk door. Haar schuchterheid was weg. Door een verandering in de hersenpan, een beschadiging, een druk op een bepaald gedeelte van de hersenen of misschien een paar veranderde verbindingen tussen de hersencellen was haar persoonlijkheid veranderd. Het schuwe, teruggetrokken meisje was een opgewekt, praatgraag meisje geworden. Het was een verandering ten goede, vond ik. Ze had een andere persoonlijkheid gekregen, een andere geest, een nieuwe ziel.

Iemands ziel kan blijkbaar sterk veranderen. De ziel verandert mee met een verandering in het lichaam. Een klap op je hoofd kan een ander mens van je maken, maar niet altijd een beter mens. Herstelde comapatiënten zijn vaak heel iemand anders geworden, niet alleen lichamelijk maar ook geestelijk. Wrakken meestal.

Niet alleen een ongeluk kan iemands karakter veranderen. Ook allerlei chemicaliën kunnen dat doen. Een verslaafde roker kan heel sikkeneurig worden als hij een tijdlang niet kan of mag roken. Een glas wijn brengt de meeste mensen in een betere stemming. Twee glazen nog meer. Sommige mensen worden vrolijk als ze teveel drinken, anderen agressief. Dat laatste kan soms leiden tot moord en doodslag. Te veel alcohol is voor de meeste mensen niet erg voor een keer – als je tenminste niet achter het stuur van een auto kruipt – maar op de lange duur leidt overmatig alcoholgebruik tot verloedering van lichaam en geest.

Hebt u wel eens een aardige collega gehad, van wie de aardigheid een stuk minder werd toen hij aan de drugs raakte? Eerst geld lenen bij andere collega's, en niet terugbetalen maar nog meer geld lenen? Later stelen en bedriegen om aan geld te komen? Dit alles om de geest te verruimen. Ook als je niet verslaafd bent aan drugs of slechts

een matig drinker bent, voel je je iedere keer dat je gebruikt, snuift, spuit of zuipt een ander mens. Je geest, of ziel, verandert tijdelijk of permanent door dit soort chemicaliën.

Niet alleen genotmiddelen kunnen de ziel veranderen, ook middelen die nuttig zijn – of dat in ieder geval behoren te zijn – namelijk medicijnen, kunnen een ander mens van iemand maken. Eigenlijk doet een aspirientje dat al. De hoofdpijn gaat weg en het humeur gaat er een stuk op vooruit. Medicijnen kunnen allerlei invloeden op de geest uitoefenen. Sommige zijn goed voor de gezondheid maar maken wel dat je je beroerd voelt. Antidepressiva, pepmiddelen, prozac, ze kunnen een persoonlijkheid totaal veranderen. Agressieve mensen worden met medicijnen gekalmeerd. Medicijnen kunnen moordenaars soms in aardige mensen veranderen, of aardige mensen in moordenaars, al zullen de geneesmiddelenfabrikanten dat laatste niet gauw toegeven.

Het lichaam maakt zelf ook stoffen waarvan de uitwerking niet tot het lijf zelf beperkt blijft, zoals hormonen. Hormonen zijn noodzakelijk om het lichaam goed te laten functioneren. Een van de bekendste is het mannelijk geslachtshormoon, testosteron. Dit hormoon regelt onder andere de mannelijke geslachtsdrift. Het maakt een man niet alleen een man, in grote doses helpt het ook wielrenners de Tour de France te winnen. Vaak zet een teveel aan testosteron de man aan tot agressie. Agressie tegenover vrouwen en agressie tegenover andere mannen, of zelfs kinderen. Veel agressieve mannen blijken een overmaat aan testosteron te hebben. Ook een chemische stof die door het lichaam zelf is geproduceerd kan blijkbaar van een man een verkrachter en moordenaar maken. Je zou hormonen een bestanddeel van iemands karakter kunnen noemen, een bestanddeel van de ziel.

In de westerse wereld worden de mensen tegenwoordig ouder dan vroeger, of liever gezegd, er worden tegenwoordig meer mensen oud dan vroeger. Die ouderdom komt meestal met gebreken. Kwaaltjes en kwalen die jonge mensen niet kennen. Een van de meest verwoestende ziektes die de oudere mens kunnen teisteren is de ziekte van

Alzheimer. De hersenen van de mensen die aan deze ziekte lijden, sterven af. De patiënten worden dement. Het woord dement betekent letterlijk ‘zonder ziel’ of ‘ontziend’. De geest van deze mensen verdwijnt langzaam, ze verdwijnen zelf langzaam. Ook bij andere ziektes zoals Creutzfeld-Jacob is dat het geval. De patiënten vergeten woorden en namen, herkennen gezichten niet meer, kunnen geen nieuwe dingen onthouden. Hun partner en kinderen worden vreemden voor ze. Hun geheugen verdwijnt. Het zijn vreselijke ziekten, vooral voor de mensen uit hun omgeving. Het lichaam is er nog, maar de persoon – partner, vader of moeder – is verdwenen. Er is geen ziel meer. Het lichaam kan nog wel een tijdje zonder ziel, maar de ziel niet zonder lichaam.

Je hoort en leest de laatste tijd veel over verloedering, over het gebrek aan normen en waarden. Hufterigheid schijnt, vooral in Nederland, soms de norm te zijn, ook in de politiek, maar toch vertonen verreweg de meeste mensen sociaal gedrag. Je houdt, tot op zekere hoogte, rekening met je medemensen. Dat komt omdat mensen van nature een empathisch of invoelend vermogen hebben. Vrouwen hebben dat sterker dan mannen. Dat vermogen hangt samen met bepaalde cellen in de hersenen, de zogenaamde spiegel-cellen, die ervoor zorgen dat mensen zich kunnen inleven in de gevoelens en de emoties van anderen. Bij een bepaalde vorm van dementie verdwijnen deze hersencellen en kan een vriendelijk en voorkomend persoon in een onbehouden, ongemanierde egoïst veranderen, die scheldt en kijft, geen manieren heeft en zich van niemand iets aantrekt. Door het afsterven van deze hersencellen wordt zo iemand een andere persoon. Je zou kunnen zeggen dat hij of zij een andere ziel heeft, een ziel van mindere kwaliteit.

Als je doodgaat, is alles afgelopen. Medicijnen werken niet meer. Je kunt niets meer. Je hebt geen geheugen meer, je weet niets meer, je neemt niets meer waar, je hebt met niemand meer contact, je denkt niet meer en je voelt niets meer. Er is geen geluk meer en geen verdriet. Je lichaam is dood. En, of je dat nu leuk vindt of niet, jijzelf

ook. Je persoonlijkheid, geest of ziel is onlosmakelijk verbonden met je lichaam, en vooral met dat ene orgaan: de hersenen. Die hersenen zijn dood en je ziel daardoor ook. Van je stoffelijke lichaam blijft alleen stof over, van je onstoffelijke ziel niets.

De sterfelijke ziel

Van de onstoffelijke ziel blijft niets over.

‘Jaja’ zult u zeggen, ‘maar wat is die ziel dan wel? Als die ziel sterfelijk is moet hij stoffelijk zijn, want een onstoffelijke ziel kan niet sterven. Of wel soms?’

Bestaat een menselijke geest, bewustzijn, ziel, of hoe u uw ‘ik’ ook maar noemen wilt, uit stof? Ja en nee.

De ziel is niet stoffelijk en ook niet onstoffelijk. Ik zou de ziel bovenstoffelijk willen noemen. De ziel bestaat zelf niet uit materie maar kan zonder materie niet bestaan.

De hersenen bestaan uit honderden miljarden cellen. Die cellen zijn op een bepaalde manier gegroepeerd. Sommige onderdelen van de hersenen houden zich bezig met waarnemen. Zo is er een visuele cortex waarin de signalen die via de ogen binnenkomen, worden verwerkt, zodat we ons er bewust van worden dat we iets zien. Andere cellen houden zich bezig met het registreren van pijn en de reactie daarop. Weer andere cellen sturen de spieren aan.

Veel van deze onderdelen van de hersenen komen ook bij andere dieren voor. Dieren hebben maar tot op zekere hoogte een ziel. Zoogdieren hebben meer ziel dan geleedpotigen. Dus een hond heeft meer bewustzijn dan een spin. Een spin is een automaatje dat insecten vangt en opeet maar is zich waarschijnlijk nauwelijks van zijn eigen bestaan bewust, terwijl een hond wel degelijk weet dat hij bestaat. Een chimpansee weet dat nog beter. Een mens heeft veel meer hersenen dan welk ander dier dan ook en weet daardoor niet alleen dat hij zelf bestaat, hij (of zij natuurlijk) weet ook dat er andere wezens zijn, ouders, partners, kinderen, vrienden en vreemden. Hij weet

wat eetbaar is en wat gevaarlijk, net zoals de meeste hogere dieren dat weten, maar hij kan ook abstract denken. Een mens geeft namen aan dingen en kan redeneren. En niet te vergeten: hij kan zijn gedachten met anderen delen.

Hoe de geest werkt weet ik niet. Dat weet niemand. Ook deskundigen als psychiaters en neurologen weten dat niet. Ze kennen wel een heleboel details. Er zit systeem in. Maar niemand weet waar bijvoorbeeld een begrip als ‘bloemkool’ in de hersenen ligt opgeslagen. Het begrip bloemkool wordt opgeroepen door zijn vorm, zijn kleur en zijn geur. En niet te vergeten zijn smaak. Sommige mensen vinden bloemkool lekker, andere mensen juist niet. We kunnen gekookte van rauwe bloemkool onderscheiden, ook als de gekookte bloemkool koud is. Maar bovenal, we hebben er een woord voor: bloemkool. Veel mensen hebben er zelfs meer woorden voor, zoals *cauliflower* of *Blumenkohl*. Waar in de hersenen ligt de kennis van de groente bloemkool opgeslagen? Is er een hersencel die zich specifiek met bloemkool bezighoudt?

Nee. Een bloemkoolhersencel bestaat niet. Er is geen enkele hersencel die weet wat bloemkool is. Geen enkel atoom of molecuul in een hersencel weet wat bloemkool is. Atomen zijn atomen, moleculen zijn moleculen en hersencellen zijn hersencellen, maar geen daarvan heeft enig idee van bloemkool. Bloemkoolatomen, -moleculen of-cellen bestaan niet in de hersenen.

Wat wel bestaat zijn verbindingen tussen cellen. Hersencellen geven signalen aan elkaar door en ontvangen signalen van andere cellen. Dat gebeurt voortdurend. Met honderd miljard cellen zijn er honderdmiljard maal honderdmiljard verbindingen mogelijk. Maar dan nog, twee hersencellen samen weten ook niet wat het begrip bloemkool inhoudt.

Wat er gebeurt, is dat er patronen van verbindingen of netwerken ontstaan. Zo’n patroon zou bloemkool kunnen symboliseren. Dat wil zeggen, dit patroon weet zelf niet dat het bloemkool symboliseert, maar dat wordt weer ergens anders, op een hoger niveau waargeno-

men en dan als bloemkool geïnterpreteerd.

Er zijn een heleboel van die patronen. Die patronen vormen samen weer nieuwe patronen. En die grotere patronen vormen weer andere patronen. Soms worden patronen opgeroepen door een samenspel van patronen, bijvoorbeeld als we besluiten een bloemkool te kopen bij de groenteboer. Soms leiden patronen een eigen leven, zoals u wel eens gemerkt zult hebben als u de hele dag lastig wordt gevallen door dat ene vervelende melodietje dat maar in uw hoofd blijft rondzoemen. Niet alle patronen zijn tegelijkertijd actief want dan zouden we gek worden. Wel blijven ze oproepbaar of kunnen ze ongevraagd weer opduiken.

Dit zeer gecompliceerde samenspel van steeds wisselende patronen vormt ons bewustzijn, ons 'ik'. De patronen zijn zelf niet stoffelijk maar kunnen niet onafhankelijk van de cellen, moleculen en atomen in onze hersenen bestaan. Heel diep onderin worden alle hersenactiviteiten door de materie veroorzaakt. Die activiteiten volgen de natuurwetten. Het resultaat van al die activiteit is bovenstoffelijk. Dat zijn wij.

In zekere zin is elke waarneming een illusie, evenals gedachten en gevoelens. Het zijn patronen van actieve hersencellen. Sommige mensen vragen zich dan ook af in hoeverre het ik werkelijk bestaat.

Het ik is geen stabiel iets. Het verandert voortdurend. Stemmingen veranderen, meningen ook. We doen ervaringen op. Als we slapen is er nauwelijks nog een ik. Veel hersenpatronen zijn dan actief zonder dat wij dat willen. Die kunnen dromen vormen.

Als we doodgaan, beginnen de hersenen te vervallen. Er ontstaan andere, nieuwe patronen waardoor we dingen menen waar te nemen die niet bestaan. Uittredingen bijvoorbeeld. Er is minstens één geval bekend van iemand bij wie om medische redenen elektroden in de hersenen geplaatst zijn, en die, als er een stroompje door die elektroden loopt, een uittreding ervaart. Voor de stervende is de ervaring van een uittreding echt, objectief gezien is het een waanidee: op hol geslagen patronen. In cellen die met het geheugen te maken hebben,

vinden afbraakprocessen plaats waardoor oude herinneringen – juist of onjuist – weer kunnen terugkomen.

Maar eenmaal houdt het op. Dan worden de moleculen in de hersenen afgebroken en gaan de hersencellen en hun verbindingen verloren. Er zijn dan geen patronen meer. De bovenstoffelijke ziel is opgehouden te bestaan.

Het voorgaande is geen wetenschappelijke verhandeling. Details heb ik niet genoemd want die ken ik niet. De mechanismen volgens welke de geest werkt, zijn nog lang niet ontraadseld. Het zal ongetwijfeld blijken dat het veel ingewikkelder is dan ik hier heb geschetst. Maar die details zijn in dit verband niet belangrijk. Wel belangrijk is dat er heel goed rationele manieren zijn te bedenken waarop de bovenstoffelijke ziel kan bestaan boven een stoffelijke voedingsbodem. Er zijn rationele, natuurlijke verklaringen voor het bestaan van de menselijke ziel mogelijk. Die hoeven nog niet helemaal te kloppen, maar een natuurlijke verklaring heeft altijd de voorkeur boven een bovennatuurlijke verklaring. Een natuurlijke verklaring is in principe weerlegbaar en die weerlegging vindt plaats als er een betere verklaring komt of als bewezen wordt dat de verklaring onjuist is. Een bovennatuurlijke verklaring, zoals dat er een soort niet-waarneembaar kosmisch bewustzijn zou bestaan dat door de hersenen van bovenaf zou worden ontvangen, is niet weerlegbaar en is daardoor niet serieus.

Ik kan me voorstellen dat u nog niet overtuigd bent. Het klinkt misschien wel aardig, maar kan een illusie – laten we het zo maar even noemen – veroorzaakt worden door natuurwetten?

Ja, dat kan. Ik zal, met excuses aan blinden, slechtzienden en kleurenblinden, een voorbeeld geven dat u allemaal kent: de regenboog.

Een regenboog ontstaat wanneer de zon achter u schijnt op een regenbui vóór u. U ziet dan de regenboog waarvan de kleuren van boven naar beneden – of eigenlijk moet ik zeggen van buiten naar binnen – verlopen van rood via achtereenvolgens oranje, geel, groen,

blauw en indigo naar violet.

Een regenboog is net als de menselijke ziel bovenstoffelijk. U kunt de regenboog niet aanraken. De regenboog staat ook niet op een bepaalde plek. Als u ernaartoe loopt, lijkt het alsof hij naar achteren verschuift. Degene die naast u staat, ziet de regenboog op een iets andere plek dan u: iets verder naar links of naar rechts, afhankelijk van waar zij staat.

Het zijn regendruppels waar u naar kijkt, maar toch hangen er geen banden met rode druppels, oranje druppels enz. boven elkaar. Al die druppels hebben dezelfde kleur als regendruppels altijd hebben: kleurloos. Bovendien zweven ze niet in de lucht maar vallen ze naar beneden. Toch ziet u een regenboog die stilstaat. Hoe kan dat?

Als de zon op een regendruppel schijnt gaat een gedeelte van het zonlicht de druppel in. De rest wordt verstrooid. Aan de achterkant van de druppel, op de scheiding van water en lucht wordt een gedeelte van het binnengedrongen zonlicht weerkaatst en komt dan aan de voorkant de druppel weer uit. Het licht is op die korte weg door de druppel wel veranderd. Het is niet meer wit. De kleur die wij wit noemen is een mengsel van alle zichtbare kleuren. Wit is de meest complete mengkleur.

Als licht overgaat van lucht naar water wordt het gebroken. Als u een stok schuin in het water steekt, lijkt het alsof er een knik in zit. De mate waarin het licht gebroken wordt, heet de brekingsindex. Nu blijkt dat de brekingsindex voor alle kleuren verschillend is. Rood wordt het minst gebroken en violet het sterkst. Dat betekent dat het rood in onze regendruppel een andere weg aflegt dan het violet. Het rood komt dus onder een andere hoek de druppel weer uit dan het geel, groen of blauw. Welke kleur uit een bepaalde druppel in ons oog valt, hangt dus af van onder welke hoek we ernaar kijken. Alle druppels die we onder dezelfde hoek bekijken hebben voor ons dus dezelfde kleur. Samen vormen die druppels een boog. Druppels die we onder een andere hoek zien, vormen een boog met een andere kleur. Voor alle kleuren van de regenboog bestaat er zo'n boog. Sa-

men vormen al die gekleurde bogen de regenboog.

Een regenboog bestaat niet uit gekleurde waterdruppels, bestaat zelfs helemaal niet uit stoffelijke deeltjes. De regenboog is een bovenstoffelijk patroon. Een patroon dat veroorzaakt wordt door natuurwetten.

Net als uw ziel.

Eeuwig leven

De ziel gaat dus dood. Is dat erg? Of, zoals ik me al eerder afvroeg, is onsterfelijkheid wenselijk?

Het is merkwaardig dat ook veel gelovigen ondanks hun overtuiging niet echt in een hiernamaals geloven, of zich er in ieder geval niet op verheugen. Ik kan me natuurlijk vergissen, maar het gebeurt volgens mij niet vaak dat een gelovige na een bezoek aan een specialist bij thuiskomst blij uitroept: ‘Ha, binnen drie maanden ben ik bij de Heer!’ Niemand wil graag dood. In de hemel is een mens volgens de meeste religies gelukkiger dan hier op aarde. Toch willen ook de vroomste gelovigen niet dood. Sterker nog, gelovigen danken God als zij aan de dood ontsnapt zijn. Als er ergens een ramp plaatsvindt, komt het vaak voor dat overlevenden God danken omdat Hij ze gespaard heeft. Waarom? Ze zouden toch veel gelukkiger zijn als ze bij God waren? Soms verklaart een overlevende van de ramp dat God hem of haar speciaal heeft uitverkoren. Uitverkoren om het Koninkrijk Gods nog niet binnen te hoeven gaan. Als je het geloof serieus neemt is doodgaan niet erg. En toch er zijn weinig gelovigen die er reikhalzend naar uitzien.

Is het eigenlijk erg om dood te zijn? Om niet meer te bestaan? Hoe voelde u zich in – laten we zeggen – 1873? En hoe zult u zich voelen in 2173? Het gevoel is in beide gevallen gelijk: het is er niet. Vond u het in 1873 erg dat u niet bestond? Natuurlijk niet. U bestond nog niet, dus u vond niks. Nog niet bestaan is niet erg. Niet meer bestaan is ook niet erg. Het enige verschil is dat er in 2173 heel mis-

schien nog een paar mensen zijn die weten wie u was en wat u deed, maar uzelf zult daar niets van merken.

Doodgaan is niet plezierig, maar dood zijn is niet erg. Eigenlijk bent u een bofkont dat u ooit dood zult gaan, want tot uw dood leeft u. U bent een uitzondering. Hebt u enig idee hoe klein de kans is om geboren te worden en dus om dood te gaan?

Ieder persoon is het resultaat van een versmelting van de zaadcel van de vader met de eicel van de moeder. Een vrouw produceert in haar leven ruim 400 eicellen. Al deze eicellen verschillen van elkaar. Een man produceert per zaadlozing een paar miljoen zaadcellen. Laten we voor het gemak zeggen 2,5 miljoen. Laten we verder aannemen dat een gemiddelde man duizend maal in zijn leven ejaculeert – dat is eens in de week van z'n vijftiende tot z'n vijfendertigste, dat moet makkelijk kunnen lijkt me – dan zijn dat 2,5 miljard zaadcellen. Ook deze zaadcellen zijn allemaal verschillend. Dat houdt in dat er tussen één man en één vrouw 400 maal 2,5 miljard, dat is 1000 miljard, oftewel 1 biljoen (1.000.000.000.000) verschillende combinaties van bevruchte eicellen mogelijk zijn. U bent een van dat biljoen. Nu zijn er heel wat meer combinaties tussen man en vrouw mogelijk dan alleen die tussen uw ouders. Als we eens aannemen dat er momenteel 1 miljard geslachtsrijpe vrouwen en 1 miljard geslachtsrijpe mannen bestaan, dan zijn er 1 miljard maal 1 miljard maal 1 biljoen verschillende mogelijkheden om een nieuwe mens te vormen. Dat zijn 1.000.000.000.000.000.000.000.000.000.000, ofwel 1 quintiljoen (10^{30}) potentiële mensen. U bent daar een van. Op deze berekening valt ongetwijfeld wel het een en ander af te dingen, en als u wilt mag u het van mij rustig door 1000 delen maar dan houdt u nog altijd een quadriljard (10^{27}) potentiële mensen over. Het totaal van de huidige wereldbevolking – zo'n zeven miljard mensen, over een paar decennia waarschijnlijk 10 miljard mensen – valt daarbij in het niet. Denk aan al die mogelijke mensen die nooit geboren zijn en nooit geboren zullen worden en verheug u over het feit dat u bestaat. Dat u, al is het niet voor altijd van het leven kunt genieten, dat u van andere mensen

kunt houden en anderen van u, dat u geluk en verdriet kunt kennen.

Dood zijn is op zichzelf niet erg maar je kunt je natuurlijk afvragen of het niet wenselijk zou zijn om na dit leven aan een volgend leven te beginnen. Ik heb het hierbij niet over reïncarnatie. Vrijwel alle mensen die beweren opnieuw te zijn geboren, zijn in een vorig leven mensen van aanzien geweest: prins, legeraanvoerder, farao-dochter, maar nooit een bedelaar, melaatse, lintworm of pissebed, terwijl juist voor deze overledenen een herkansing op zijn plaats geweest zou zijn. Nee, het gaat om de wenselijkheid van leven in een hiernamaals. Hoe moet je je dat voorstellen? Waar gaat de onsterfelijke ziel naar toe? Laten we aannemen dat de overledene heeft geleefd volgens de voorschriften van het Opperwezen. In dat geval zou de ziel naar de hemel gaan. De vraag waar die hemel zich bevindt, laten we maar rusten. Het gaat om de eeuwigheid. Eeuwigheid kun je op twee manieren opvatten, namelijk als een altijd doorlopende tijd zonder einde, of als een toestand buiten ruimte en tijd.

Stel dat de tijd in het hiernamaals nooit ophoudt, wat doe je dan die hele lange eeuwigheid? Zingen voor de Heer? Een praatje maken – in welke taal? – met alle andere zalige zielen? Jeugdherinneringen ophalen met mensen die je nog kent van toen je nog leefde? De Heer loven en prijzen en jezelf en je medezaligen gelukkig prijzen? Dat kun je natuurlijk wel een tijdje volhouden. Dat een paar van je familieleden of vrienden in de hel zitten en daar nooit meer uitkomen, vind je natuurlijk geen probleem want je bent zelf volmaakt gelukkig. Of mag je niet weten dat ze in de hel zitten en wordt het bestaan van die verdoemden uit het zielengeheugen gewist? Ben je dan jezelf nog wel? En ook al heb je een eeuwig leven als een moslimmartelaar, met 72 speciaal voor jou door Allah geschapen maagden tot je beschikking, zou dat na zo'n honderd jaar niet gaan vervelen? Of na duizend jaar? Of na duizend maal duizend maal duizend jaar? En wat vinden die 72 maagden ervan? Vinden die het na miljard maal miljard maal miljard jaar nog leuk? Hebben ze überhaupt iets leuk te vinden? (Trouwens als je geen lichaam meer hebt wat moet je dan met die 72

maagden? Je kunt dan alleen maar platonisch de liefde bedrijven – geen wonder dus dat die *hoeri's* altijd maagd blijven.) Maar zelfs al laat God Zijn engelen voortdurend nieuwe bezigheden voor de zaligen bedenken, is eeuwig niet erg lang? Zou niemand ooit denken: ‘Het is mooi geweest, nu mag het wel afgelopen zijn?’ Ik kan niet in uw ziel kijken, maar mijn ziel hoeft zo’n eeuwigheid niet.

Vaak wordt gezegd dat de hemel of de eeuwigheid zich buiten ruimte en tijd bevindt. Als het om een andere tijd gaat dan die waar wij aan gewend zijn, zitten we weer in zo’n eindeloze, op den duur vervelende eeuwigheid, maar het zou natuurlijk ook kunnen dat deze eeuwigheid helemaal geen tijd kent, dat het om een statische toestand van gelukzaligheid gaat. Buiten ruimte en tijd. Je bent één met het heelal – nee niet met het heelal natuurlijk want dan zitten we weer met ruimte en tijd – je bent één met God. Er is geen tijd meer. Je beleeft niks meer, je hebt nergens meer enig besef van, want belevenissen en besef kosten tijd. Kortom, je bent dood. Buiten ruimte en tijd is nergens en nooit.

Eeuwigheid is niks, eindige tijd is het enige. Daar heb je geen God voor nodig. Je kunt ook zonder God gewoon dood.

Er is geen leven na de dood en zo’n leven is ook nauwelijks wenselijk. Als er geen leven na de dood is, is het bestaan van God irrelevant. Dan doet het eventuele bestaan van een schepper niet ter zake.

Waarom geloven zoveel mensen in God?

Miljarden mensen op aarde geloven in God, of in goden. Er zijn veel godsdiensten op aarde. De meeste gelovigen vinden bovendien dat hun godsdienst de enig ware is. Andere godsdiensten beschouwen ze als dwalingen. Hoe komt dat? Hoe komen mensen aan hun godsdienstige overtuiging?

Op Nederlandse stations zag je vroeger wel eens een poster van een papagaai. De tekst op de poster luidde: ‘Wees geen naprater. Vloeken is aangeleerd.’

Meestal moest ik even grinniken als ik zo'n poster van de Bond tegen het vloeken zag. Bijna alles in het leven is aangeleerd. De taal die je spreekt, tanden poetsen voor het slapen gaan, niet met volle mond praten, niet boeren in gezelschap of juist wel boeren in gezelschap. Niemand die niet met een godsdienst is opgevoed en er nooit van gehoord heeft, wordt spontaan, laten we zeggen, gereformeerd. Gereformeerd zijn, of op een andere manier in God geloven, is aangeleerd.

Je kunt je afvragen waarom intelligente en weldenkende mensen in God geloven. Als je aan gelovigen vraagt wat voor geloof hun ouders hadden, dan blijkt het in negen van de tien gevallen om hetzelfde geloof te gaan. Verreweg de meeste mensen geloven hetzelfde als hun ouders. Hoe komt dat?

Kinderen zijn zeer goedgezind. Ze nemen vrijwel alles aan wat hun ouders ze vertellen. Dat moet ook, want een kind dat niet leert wat wel of niet eetbaar is, wat gevaarlijk of niet gevaarlijk is, zal waarschijnlijk niet oud worden. Om te kunnen overleven gelooft een kind wat ouders en andere volwassenen zeggen. Het gelooft dat een tafel een tafel heet en dat een grote hond niet bijt, maar dat je er toch maar beter bij uit de buurt kunt blijven. Een kind is een spons die alles opzuigt.

Een kind dat eenmaal iets heeft geleerd, verzet zich tegen informatie die met het geleerde in strijd is, ongeacht de juistheid van de oude of de nieuwe informatie. En dat verzet blijft het hele leven bestaan. Een eenmaal gevormde mening is moeilijk te veranderen. De meeste mensen en vooral kinderen willen zekerheid. Je wilt weten waar je aan toe bent. Een overtuiging geef je niet zomaar op.

U bent een uitzondering. U verzet zich natuurlijk niet tegen nieuwe informatie, u bent een redelijk wezen. U vertrouwt op de kracht van het argument, maar gaat u in gedachten eens terug naar uw vroege jeugd. U geloofde in Sinterklaas en Zwarte Piet. Als u 's avonds sinterklaasliedjes zong, was de volgende morgen de wortel voor het paard van Sinterklaas uit uw schoen verdwenen en lag er snoep of

iets anders leuks voor in de plaats. U had Sinterklaas zelf gezien, op school en op de televisie. Het kwam niet in u op dat dit wel eens een toneelstukje zou kunnen zijn. Toen u later op straat of op school van vriendjes de eerste geruchten hoorde dat Sinterklaas niet meer zou bestaan kwam u – net als ik vroeger – in opstand. Sinterklaas zou die stoute kinderen wel eens te grazen nemen. In de zak en naar Spanje met ze! Pas toen uw ouders het u vertelden, hield uw geloof in Sinterklaas op.

Dat het verzet tegen feiten die in strijd zijn met iemands overtuiging hevig is, werd mij weer duidelijk toen onze jongste dochter thuis vertelde dat er kinderen op school waren die zeiden dat Sinterklaas niet bestond. ‘Dat is flauwekul!’ riep ze verontwaardigd. Mijn vrouw en ik konden het niet over ons hart verkrijgen om dit toegewijde geloof tegen te spreken. We hebben nog een jaar gewacht.

Net als vloeken is het geloof in God aangeleerd. Soms is er sprake van een terloops aanleren, zoals je, vroeger althans, ook leerde om met twee woorden te spreken en dat je met je rechterhandje iets moest aannemen. Je ging naar de bakker om brood te halen, naar een kledingzaak voor kleren, naar school om lezen en schrijven te leren en naar de kerk om te bidden en te horen over God. Zondags de pastoor of de dominee over de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, zaterdags de rabbijn over Jahweh of vrijdags de imam over Allah. Het is geen wonder dat godsdienst door kinderen als een van de vanzelfsprekende dingen van het leven wordt beschouwd. Maar het leren geloven in God gaat niet altijd terloops. Het geloof wordt er meestal ook ingestampt. In Nederland hebben we dat onder andere te danken aan het bijzonder onderwijs. Ik ken het uit eigen ervaring. Mijn ouders waren net als de meerderheid van gelovigen overtuigd maar niet al te fanatiek. Er werd thuis voor en na het eten gebeden en zondags gingen we naar de kerk. Maar eenmaal op school werd het ernst. Op de kleuterschool werden we door nonnen opgevoed. Daar kregen we verhalen over ene Jezus te horen. Die werd gekruisigd, en daarbij kreeg hij spijkers door zijn handen en voeten, terwijl wij kinderen al

begonnen te huilen als we ons met een speld prikten. Kon je nagaan! Een zucht van afschuw en medeleven ging door de klas. Meisjes beten op hun onderlip. En die meneer Jezus ging dood door onze schuld want een andere meneer, Adam, had eens een appel gegeten van een bepaalde boom terwijl God had gezegd dat dat niet mocht. Dat was de erfzonde. Daar hadden wij ook schuld aan. Die meneer Jezus was gestorven voor onze zonden. Wij waren zondig en slecht.

Na de kleuterschool kwam de lagere school. Daar kwam in de lagere klassen de kapelaan en in de hoogste klas de pastoor tweemaal in de week langs om ons onze zondigheid in te wrijven. En in alle klassen kregen we catechismusles. We moesten vragen en antwoorden uit het hoofd leren. Sommige vragen ken ik nog. ‘Waartoe zijn wij op aarde?’, de eerste vraag uit de catechismus. ‘Wij zijn op aarde om God te dienen en daardoor hier en in het hiernamaals gelukkig te zijn.’ Je kreeg er een cijfer voor op je rapport. Op onze school kregen we een rapport met Kerstmis, Pasen en aan het einde van het schooljaar, maar daarnaast kregen we elke week een weekboekje mee naar huis met cijfers voor gedrag, vlijt en kerkbezoek. Dat weekboekje moest net als de andere schoolrapporten door een van de ouders ondertekend worden. Rekenen, taal, aardrijkskunde en geschiedenis waren in vergelijking met kerkbezoek van ondergeschikt belang.

Na de lagere school heb ik nog zes jaar op een jezuïetencollege gezeten. Je had aardige en minder aardige jezuïeten, allemaal zeer intelligente mannen en voortreffelijke leraren, maar op het gebied van godsdienst heel fanatiek.

Toen ik eindelijk van het bijzonder onderwijs verlost was, heeft het me zes jaar gekost om van God af te komen. Dat is vrij snel. De meeste mensen die godsdienstig zijn opgevoed, komen daar hun hele leven niet meer vanaf. Een overtuiging is een overtuiging. Geloven geeft zekerheid. Niet alleen is die overtuiging erin gestampt, bij de meeste mensen is tegelijkertijd de twijfel eruit gestampt.

Toch koester ik geen wrok tegen de mensen die een goed katholiek van mij probeerden te maken. Zij waren zelf ook het slachtoffer

van datgene waaraan ze mij op hun beurt blootstelden, namelijk hersenspoeling.

Godsdienst blijft in stand door hersenspoeling. De ene generatie gehersenspoelden hersenspoelt de volgende generatie. Dat gaat al duizenden jaren zo.

Hersenspoeling is natuurlijk een groot woord. Toch is het op zijn plaats. Als kind had ik geen enkel middel om mij aan de indoctrinatie – misschien vindt u dat woord minder erg – te onttrekken. Je hoort wel eens het argument van ouders die hun kinderen religieus opvoeden: ‘Dan kunnen ze zelf kiezen als ze volwassen zijn.’ Dit is ongeveer hetzelfde als dat je je kinderen drugs geeft met het excuus: dan kunnen ze later zelf beslissen of ze verslaafd willen blijven of niet. U vindt dit misschien een oneerlijke vergelijking want het kind is dan al verslaafd en kan niets meer kiezen. Het zal voor zo’n kind vrijwel onmogelijk zijn om van de verslaving af te komen. Denkt u dat het gemakkelijk is om af te kicken van een godsdienst? Het heeft mij zes jaar gekost. Niet alleen moet je een jarenlange indoctrinatie van je af zien te schudden maar daarnaast heeft het ook sociale gevolgen: je hoort niet meer bij de gemeenschap waarvan je deel uitmaakte. Je kunt ook in je familie maar beter niet rondbazuinen dat je niet meer in God gelooft. Mijn vader heb ik het nooit verteld.

Kun je mijn religieuze opvoeding met de nonnen, de kapelaan, de pastoor, de catechismus en de paters jezuïeten nog vergelijken met cannabis, er zijn mensen die hun kinderen op het gebied van godsdienst *hard drugs* toedienen.

Toen onze oudste dochter nog een kleuter was van een jaar of drie vier, woonde er een meisje van dezelfde leeftijd een paar huizen verderop. Het leek mijn vrouw een leuk idee om die twee kinderen samen te laten spelen. Ze belde aan bij de moeder van het meisje en deze kwam haar later bij ons thuis brengen. De moeder vroeg aan mijn vrouw of wij katholiek waren. ‘Nee,’ zei mijn vrouw, ‘ik ben anglicaans en onze dochter is anglicaans gedoopt.’ Nou, vooruit, het meisje mocht met onze dochter spelen. Toen ons dochtertje een tijdje later

weer met haar buurmeisje wilde spelen, nodigde mijn vrouw het meisje weer uit. ‘Krijgt uw dochter wel de catechismus?’ vroeg de moeder van het meisje. ‘Nee’, antwoordde mijn vrouw. De kinderen mochten niet meer met elkaar spelen!

Stel je voor: een kind van drie – nou vooruit vier – krijgt de catechismus en mag bovendien niet spelen met een meisje dat geen catechismusles krijgt. Dat is geen cannabis, dat is religieuze heroïne. Het gezin is niet lang daarna verhuisd. Ik heb het meisje nooit meer gezien. Ze zal nu een jonge vrouw zijn. Ik wens haar alle geluk in haar leven maar hoop stiekem dat ze ooit van haar geloof afvalt, al is dat na zo’n opvoeding wel erg onwaarschijnlijk.

Onze burens waren bang dat onze dochter van vier een slechte invloed zou hebben op hun dochter van vier. Ze bevinden zich in goed gezelschap. Paus Benedictus XVI waarschuwde katholieke ouders tegen de films van Harry Potter, omdat de geest van kinderen en jonge mensen die naar deze films kijken nog niet helemaal gevormd is. Met andere woorden: pas als je volwassen bent, is de hersenspoeling voltooid en ben je bestand tegen niet-roomse tovenarij en niet-roomse vormen van bijgeloof.

De hersenspoeling van kinderen komt natuurlijk niet alleen bij katholieken voor maar in alle godsdiensten. Protestanten, moslims, joden, hindoes of aanhangers van welke godsdienst dan ook, allemaal indoctrineren ze hun kinderen van jongs af aan.

Godsdienstige ideeën worden niet alleen van ouder op kind doorgegeven, er vinden ook bekeringen plaats. Een mens kan tenslotte van gedachten veranderen. Een gelovige kan ongelovig worden, een ongelovige gelovig, of een gelovige kan overstappen naar een ander geloof. We moeten hier een onderscheid maken tussen incidentele, individuele bekeringen en bekeringen op grote schaal.

Individuele personen kunnen van de ene naar de andere godsdienst overstappen. Hier zijn net zoveel redenen voor als dat er bekeerlingen zijn. Men kan onder de indruk raken van de levenswijze van een groep gelovigen of van een bepaalde persoon. Ongelovigen

kunnen gelovig worden omdat ze zich afvragen: ‘Is dit nu alles wat het leven te bieden heeft: opleiding, baan krijgen, partner vinden, kinderen krijgen, carrière maken, bejaardentehuis, dood? Is dat nou echt alles?’ Ja, in zekere zin is dat alles. Je moet zelf iets van je leven zien te maken. Maar mensen hebben behoefte aan idealen of een diepere zin van het leven. Een geloof, een politieke ideologie, of spiritualiteit lijken die dan te bieden. Maar ook hier is de voornaamste reden, dat men onder de indruk is van iemands levensopvatting of omdat men tot een gemeenschap wil behoren, en niet dat iemand zich bekeert om de dogma’s van het andere geloof te omarmen. De inhoud van een geloof doet er meestal niet toe. Als het maar ‘diep’ klinkt, raken veel mensen al snel onder de indruk. Een individuele bekering vindt vaak plaats om emotionele redenen.

Soms vinden bekeringen op grote schaal plaats. Ook daar kunnen verschillende redenen voor zijn. Opportunisme bijvoorbeeld. In Iran kun je maar beter doen alsof je sjiïet bent, of je nu gelooft of niet.

Een andere reden is wanhoop. In de hele geschiedenis zijn er mensen onderdrukt en lijden er mensen honger, zonder uitzicht op verbetering. Het leven is beroerd, morgen is het waarschijnlijk nog beroerder. Als er dan een heilsboodschap klinkt, valt die in vruchtbare bodem.

In het Romeinse Rijk waren slaven rechteloos, sommigen werden redelijk behandeld, maar velen niet. Je werd in ieder geval als minderwaardig beschouwd. Als je dan hoort dat er iemand gekruisigd is – een gruwelijke marteldood die vooral aan slaven ten deel viel – en dat die iemand de Zoon van God was, die door Zijn dood de mensheid verlost heeft, weliswaar niet in dit leven, maar dan toch in ieder geval in een volgend leven, dan wil je dat maar al te graag geloven. Het christendom was oorspronkelijk een godsdienst voor slaven en andere onderdrukten.

Eenmaal aan de macht heeft de Rooms-Katholieke Kerk – enkele individuele bisschoppen en priesters daargelaten – consequent de kant van de rijken en machtigen gekozen. De nieuwe hopelozen in de

sloppenwijken van de grote steden in Latijns-Amerika hebben niets meer van de Kerk van Rome te verwachten. Tegenwoordig bekeren die mensen zich massaal tot nieuwe sekten die het nieuwe heil beloven. Die nieuwe sekten zullen zich op de duur net zo gedragen als de Katholieke Kerk, maar intussen hebben ze groot succes.

Godsdiensten groeien tegen de verdrukking in. Godsdienst is niet met geweld uit te roeien. Integendeel, hoe sterker de vervolging, des te wanhopiger de gelovigen worden en des te groter de behoefte aan hoop.

In het begin is er bij een nieuwe religie sprake van idealisme. Men wil de mensheid redden, net als niet-religieuze ideologieën. Maar zo gauw een kerk of een ideologie aan de macht komt, worden de rollen omgedraaid. De vervolgd worden vervolgers. Het geloof wordt met geweld verspreid. Eerst in eigen land, daarna in andere landen. De geloven met maar één God staan sterker dan de geloven met veel goden. Veel goden maken onderling ruzie en tonen maar al te menselijke trekjes – wat ze op zichzelf overigens wel weer sympathiek maakt – terwijl de ene God de almachtige baas is, de alleswetende, alles bestierende, onkwetsbare dictator.

De schepper van het heelal

Als God er alleen maar was om de mensen een eeuwig leven te bezorgen zouden we Hem gemakkelijk kunnen missen, aangezien er geen eeuwig leven is en dit vermeende eeuwige leven bovendien een dode mus blijkt te zijn. Maar God heeft meer functies. Een daarvan is die van schepper van het heelal.

Al eeuwenlang vragen mensen zich af: ‘Waarom is er iets in plaats van niets? Waar komt het heelal vandaan?’

De mensheid heeft deze vragen op twee manieren proberen te beantwoorden. Mystiek en rationeel. Mystiek kunnen we omschrijven als het besef van een bovennatuurlijke werkelijkheid die verstandelijk niet valt te beredeneren. Dit besef wordt dan van bovenaf aange-

reikt. Je hoeft er niets voor te doen. Op het eerste gezicht zou je denken dat er dan ook geen discussie mogelijk is, op het tweede gezicht – godsdienstoorlogen en kettervervolgingen – blijkt dat erg mee te vallen. Er bestaan namelijk grote verschillen van mening tussen mystieke denkers want ‘bovenaf’ geeft niet iedereen dezelfde antwoorden, maar omdat die antwoorden toch aan ‘bovenaf’ worden toegeschreven denken alle mystieke partijen de Waarheid in pacht te hebben. Mystiek is altijd dogmatisch. Daarom is het maar goed dat er mensen zijn die wel verstandelijk proberen te redeneren en dingen onderzoeken. De natuurlijke werkelijkheid is al ingewikkeld genoeg. Het nadeel is wel dat een wetenschapper, in tegenstelling tot een mysticus, niet in één keer het antwoord op alle vragen weet, hooguit na een lange tijd van onderzoeken en logisch redeneren een paar antwoorden op een paar vragen.

Het mystieke antwoord op de vraag waar de wereld vandaan komt luidt: God of goden, terwijl de wetenschap nog steeds op zoek is. Voorlopig schijnt God op punten voor te liggen. Een antwoord lijkt tenslotte beter dan geen antwoord.

Zelf denk ik dat geen antwoord beter is dan een verkeerd antwoord. Wat is er dan verkeerd aan het antwoord God?

Een goed antwoord vraagt om een bewijs. Er is ondanks duizenden jaren praten over God nog nooit bewezen dat Hij bestaat. Er zijn gelovigen die zeggen dat het heelal zelf het bewijs is: er bestaat een heelal, dat heelal moet geschapen zijn, dus is er een schepper en die schepper is God. Een ander bewijs vormen de heilige boeken. Het Oude Testament begint met de schepping. Aangezien de gelovigen aannemen dat de Bijbel door inspiratie van de Heilige Geest is geschreven moet dat scheppingsverhaal wel juist zijn en is God daarom de schepper. Beide bewijzen zijn cirkelredeneringen. Voordat ik hier verder op in ga wil ik eerst eens met u bekijken hoever de wetenschap intussen is gevorderd.

Allereerst wil ik vaststellen dat wetenschap niet alleen nuttig is maar ook leuk. Dat geldt ook voor leken. Je hoeft geen geleerde te

zijn om dat in te zien. Het is altijd leuk om iets nieuws te ontdekken of om, als je zelf geen ontdekkingen doet, over nieuwe ontdekkingen en inzichten te lezen of te horen. Wetenschap is moeilijk, hoor je vaak. Dat klopt, zeker als het om exacte wetenschappen gaat. Tegenwoordig kun je geen natuurkunde studeren als je geen hogere wiskunde kent. Twee- of drieduizend jaar geleden bestond er nog geen moderne wiskunde en kon je door je gezonde verstand te gebruiken en de juiste dingen te combineren wetenschap bedrijven. Mijn persoonlijke held op dat gebied is Eratosthenes.

Zoals u weet dachten de mensen vroeger dat de aarde plat was, of liever: de meeste mensen dachten dat. Griekse geleerden discussieerden een paar honderd jaar voor Christus al over de vorm en de plaats van de aarde. Eratosthenes was een van die geleerden. Hij was de directeur van de Bibliotheek van Alexandrië, het centrum van wetenschap en cultuur in die dagen. Alle geschriften die wetenschappelijk of cultureel van belang waren, werden hier bewaard. Eratosthenes kreeg eens een geschrift onder ogen waarin stond dat in Syene, een plaats bij de eerste cataract van de Nijl, een stok die rechtop in de grond was gestoken één keer per jaar geen schaduw wierp. Dat was op 21 juni, het begin van de zomer, om 12 uur 's middags. De zon stond dan recht boven de stok. Eratosthenes wist dat dat in Alexandrië niet het geval was. Op de eerstvolgende 21ste juni stak hij in Alexandrië een stok rechtop in de grond en zag dat de stok om 12 uur wel een schaduw gaf. Hij mat de hoek die de zonnestralen maakten met de stok en vond dat die hoek ongeveer 7 graden was. Eratosthenes realiseerde zich dat dit verschil veroorzaakt werd door de kromming van de aarde. Een hoek van zeven graden is ongeveer een vijftigste deel van de omtrek van een cirkel. Aangezien de Nijl vrijwel exact van zuid naar noord stroomt, ligt Syene vrijwel precies ten zuiden van Alexandrië. De omtrek van de aarde moest dus vijftig maal de afstand van Alexandrië tot Syene zijn. Omdat er in die tijd nog geen landmeters waren, stuurde Eratosthenes een dienaar op pad die zich te voet naar Syene begaf en door zijn stappen te tellen de afstand

tussen de twee plaatsen moest meten. Hij kwam ongeveer uit op wat wij tegenwoordig 800 kilometer noemen. Vijftig maal ongeveer 800 km is ongeveer 40.000 km. Eratosthenes zat er maar een paar procent naast. Dat was tweeëntwintig eeuwen geleden!

Ik koester graag de illusie dat ik, als ik indertijd de directeur van de Bibliotheek van Alexandrië was geweest, dezelfde ontdekking gedaan zou hebben. Maar ik weet bijna wel zeker dat dat niet gebeurd was. Ik zou het feit dat de zon op de langste dag om het middaguur geen schaduw werpt in Syene waarschijnlijk voor kennisgeving hebben aangenomen. Overigens was Eratosthenes wel een wiskundige. Daardoor speelde hij het klaar om de afstand tot de zon en tot de maan te schatten, iets wat ik zeker nooit had gekund. Eratosthenes was groter dan Jan van der Werff maar daar schaam ik me niet voor.

Een andere Griekse geleerde, Aristarchos van Samothrake, kwam in de tweede eeuw voor Christus al tot de conclusie dat de aarde een planeet was die, net als Mercurius, Venus, Mars, Jupiter en Saturnus, om de zon draaide. Het boek waarin hij dat beschreef kwam ook in de Bibliotheek van Alexandrië te liggen. Dat veel wereldse en kerkelijke autoriteiten niet op kennis of cultuur gesteld zijn, blijkt uit het feit dat de Bibliotheek in 47 voor Christus op bevel van Julius Caesar in brand werd gestoken en na een moeizame wederopbouw in 415 na Christus totaal werd verwoest op last van Cyrillus, de aartsbisschop van Alexandrië, die als dank voor bewezen diensten later door de Kerk van Rome heilig verklaard werd.

Gelukkig is er ook kennis bewaard buiten de Bibliotheek zodat niet alle wetenschappelijke en culturele kennis uit de oudheid verloren is gegaan, maar het meeste is onherroepelijk verdwenen.

Een paar honderd jaar na Eratosthenes en Aristarchos, in de tweede eeuw na Christus, verklaarde een andere geleerde, Ptolemaeus, dat de aarde het middelpunt van het heelal was en dat de zon, de maan, de planeten en de sterren allemaal om de aarde heen draaiden. Ptolemaeus was een groot geleerde maar had het op dit punt volkomen bij het verkeerde eind. Dat zou niet zo erg geweest zijn als dit idee niet

het officiële standpunt van de Kerk was geworden. Iedere andere opvatting werd als ketterij beschouwd. Het zou meer dan duizend jaar duren voordat iemand het idee dat de aarde om de zon draait weer ter discussie durfde te stellen.

In 1543 voltooidde Niklas Koppernigk, beter bekend als Copernicus, zijn boek *De revolutionibus orbium coelestium* (= *Over de omwentelingen van hemellichamen*) waarin hij die theorie had uitgewerkt en de zon tot middelpunt van het heelal verklaarde. De macht van de kerk was zo sterk dat Copernicus het boek pas vlak voor zijn overlijden in datzelfde jaar durfde uit te geven. De Italiaanse filosoof Giordano Bruno nam later de ideeën van Copernicus over en werd daarvoor door de kerkelijke autoriteiten in de gevangenis gegooid en na zeven jaar, in 1600, levend verbrand hoewel hij intussen zijn ideeën onder dwang had verloochend. In 1616 plaatste de Kerk van Rome het werk van Copernicus op de Index van verboden boeken. Galileo Galilei had meer geluk dan Bruno. Hij ontdekte o.a. vier manen die om Jupiter draaien en de schijngestalten van de planeet Venus, hij ontdekte dat de Melkweg uit individuele sterren bestaat en verklaarde in navolging van Copernicus dat de aarde om de zon draaide, maar hij hoefde niet op de brandstapel nadat hij officieel afstand had genomen van zijn 'dwalingen'.

Ondanks de terreur van de Kerk ging de wetenschap door. Een tijdgenoot van Galilei, Johannes Kepler, stelde in het protestantse Duitsland de wetten op die de banen van de planeten beschrijven. De wiskundige grondslagen voor de bewegingen van de hemellichamen en voor de mechanica in het algemeen werden ruim een eeuw later gelegd door Isaac Newton.

Hoe meer de wetenschap over het heelal te weten kwam, hoe onbeduidender de plaats van de mens werd. Eerst was de aarde het middelpunt van het heelal (Ptolemaeus), daarna de zon (Copernicus). Intussen blijkt dat de zon een heel ordinair sterretje in een heel ordinair melkwegstelsel is. Er zijn ongeveer 100 miljard (100.000.000.000) sterren in ons melkwegstelsel, en van deze melk-

wegstelsels zijn er zo'n 100 miljard in het waarneembare heelal. En hoe groot het totale heelal is, is onbekend.

In 1929 ontdekte de Amerikaanse astronoom Edwin Hubble dat, op een paar nabije stelsels na, alle melkwegstelsels zich van ons af bewegen. Hoe verder een melkwegstelsel van ons vandaan is, hoe sneller het zich verwijdt. Dit kan alleen verklaard worden door aan te nemen dat het heelal groter wordt. Hubble en anderen na hem waren in staat te bepalen met welke snelheid die uitdijing plaatsvindt. Als het heelal steeds groter wordt, dan moet het ooit kleiner geweest zijn. Je kunt uitrekenen hoe lang het geleden is dat het hele heelal in één punt samengebald was, met andere woorden, wanneer het is ontstaan. Het heelal is volgens de laatste schattingen 13,7 miljard (13.700.000.000) jaar geleden ontstaan uit een Oerknal. Deze Oerknal – in het Engels *Big Bang* genaamd – vond niet op een bepaalde plek in de ruimte plaats want er was nog geen ruimte. Ruimte, tijd, energie en materie zijn in de Oerknal ontstaan. Er waren geen ruimte en tijd vóór de Oerknal. De vraag ‘Wat was er vóór de Oerknal?’ is daarom niet zinvol, evenmin als ‘Wat deed God vóór de Oerknal?’ of ‘Hoe lang heeft God gewacht voordat Hij de tijd schiep?’ Als er geen tijd is gebeurt er niets.

Er bestaat een Standaard Model over het ontstaan van het heelal, maar veel wetenschappers hebben er intussen kritiek op. Er is een Inflatietheorie waarbij tijdens de eerste seconde na de Oerknal het heelal heel even zeer snel uitzette van de grootte van een kern van een waterstofatoom tot die van een tennisbal. Korter dan een oogwenk later maar nog steeds in het allereerste begin van die eerste seconde was dat alweer afgelopen. Hieruit kwamen weer modellen voort waarin er onder andere sprake is van een oneindig aantal heelals, een Veelal. Intussen heeft de Kerk van Rome deze theorie als gevaarlijk afgewezen. De wetenschappers zijn dus gewaarschuwd! Sommige wetenschappers proberen een Theorie van Alles op te stellen waaruit zou moeten blijken dat van het heelal op maar één logische wijze kan zijn ontstaan en ook moest ontstaan. Andere geleer-

den houden zich bezig met de Snarentheorie waarin de fundamentele deeltjes van de natuur uit snaren zouden bestaan. Om dit mogelijk te maken hebben we overigens wel negen of tien in plaats van drie dimensies nodig. Hieruit is weer een model voor een cyclisch heelal ontstaan, waarbij het heelal eerst uitzet, dan samenbalt en daarna weer opnieuw begint.

Kortom, de wetenschap heeft nog geen antwoord op de vraag waar alles vandaan komt, of hoe iets voortkomt uit niets. In het geval van een cyclisch heelal hoeft er zelfs geen sprake te zijn van een begin want er was altijd een vorig heelal waar het dan bestaande heelal uit voortkwam. Of het nu om de inflatietheorie of om het idee van een eendeloos cyclisch heelal gaat, vanaf één seconde na het begin tot nu stemmen de gebeurtenissen in het heelal in beide theorieën met elkaar overeen.

Er is dus nog geen afdoend wetenschappelijk antwoord op het ontstaan van het heelal, maar we weten wel al een heleboel. Het lijkt mij trouwens heel goed mogelijk dat we het nooit te weten zullen komen en dat het antwoord altijd zal blijven luiden: we weten het niet, maar we hebben wel gegronde vermoedens. Zelf heb ik daar geen probleem mee, al vind ik wel dat de mensheid moet blijven zoeken.

Wat stelt de godsdienst tegenover de wetenschappelijke ontdekkingen en theorieën?

De Bijbel begint als volgt.

'In het begin schiep God hemel en aarde.'

In het begin! De eerste woorden van de Bijbel kloppen al niet. Het heelal is 13,7 miljard jaar oud. De aarde 4,5 miljard. Het heelal was al 9,2 miljard jaar oud toen de vorming van de aarde begon. Als een gebeurtenis 9,2 miljard jaar na het begin plaatsvindt, kun je dat toch nooit 'in het begin' noemen? Maar ja, zult u zeggen, dat wisten ze drieduizend jaar geleden toch nog niet? U hebt volkomen gelijk. De schrijver van het eerste Bijbelboek kon dat niet weten, tenzij God het hem verteld had, maar daar had God kennelijk geen behoefte aan.

‘Maar de aarde was nog ongeordend en leeg; over de wereldzee heerste duisternis, en Gods geest zweefde over de wateren.’

Ongeordend was de aarde zeker. Toen de zon zich vormde door de samentrekking van gas en stof, bleven er resten gas en stof over waaruit de aarde en de andere planeten ontstonden. Er waren grote brokstukken en kleine stukjes gruis die tegen elkaar botsten en op die manier grotere brokken vormden. Deze grotere brokken trokken door hun zwaartekracht weer andere aan. Het waren geen zachte landingen. Met grof geweld vielen de brokken metaal, steen en ijs te pletter op de zich vormende aarde. Door de kracht van de inslagen en de druk die daardoor ontstond kwam er zo veel hitte vrij dat de aarde een roodgloeiende, vloeibare, stomende bal werd. De aarde was een oceaan van magma. Bij iedere nieuwe grote inslag waren er vloedgolven van gesmolten rots. Dit spektakel duurde honderden miljoenen jaren. Ongeordend zeker, maar leeg zou ik het niet willen noemen. Wat er zeker niet was, was een wereldzee. Vloeibaar water kon in deze hel niet bestaan. Ook was er geen duisternis. De aarde zelf straalde licht uit evenals de nog jonge zon. Er waren geen wateren waarboven Gods geest kon zweven.

Ook de rest van het scheppingsverhaal klopt niet. Zoals gezegd kun je dat de schrijver – of schrijvers – van het boek Genesis niet kwalijk nemen. Hij kon niet weten hoe het in werkelijkheid was gegaan. Maar hoe is het mogelijk dat de Almachtige, in Wiens naam dat boek is geschreven, 13,7 miljard jaar wacht om Zich te openbaren en dan een onzinverhaal dicteert? Als God Zich werkelijk had willen openbaren, had Hij dat toch niet op zo’n knullige manier hoeven doen? Het antwoord dat ware gelovigen hierop geven, is dat als God zich op ondubbelzinnige manier zou openbaren, het geen verdienste meer zou zijn om in Hem te geloven. Als het om God gaat, wordt het als een verdienste beschouwd om in onzin te geloven. Er zijn mensen die tegen alle wetenschappelijk bewijs in het bijbelse scheppingsverhaal letterlijk blijven nemen. Dat de wetenschap andere dingen ontdekt, komt omdat God het geloof van de mensen op de proef wil stel-

len, zeggen zij. Dinosauriërs hebben nooit bestaan maar God heeft de fossielen geschapen en in de grond verstopt om ons geloof in hem op de proef te stellen. De sterrenstelsels op een afstand van 10 miljard lichtjaren bestaan helemaal niet volgens deze mensen, want God heeft alleen de lichtstralen geschapen die suggereren dat die stelsels bestaan. Ook dat heeft Hij gedaan om ons op de proef te stellen. Dat God dit soort trucjes uithaalt, komt niet omdat Hij slecht is – Hij is immers oneindig goed – maar Hij doet dit in Zijn goedertierenheid om de mensen die ondanks het bewijs van het tegendeel in Zijn scheppingsverhaal geloven, in het hiernamaals te belonen. Wat hersenspoeling al niet teweeg kan brengen.

De meerderheid van de gelovigen neemt tegenwoordig het scheppingsverhaal niet meer letterlijk. Zij zien het als een metafoor voor het feit dat God alles geschapen zou hebben. Een van de paters jezuïeten op mijn school vertelde ons dat God maar driemaal in de geschiedenis van de wereld rechtstreeks heeft ingegrepen: bij het ontstaan van het heelal, bij het ontstaan van het leven en bij het ontstaan van de menselijke ziel. De rest viel langs rationele weg te verklaren. Vergeleken met de fundamentalistische opvatting is dit een zeer verlicht standpunt maar het blijft merkwaardig dat iedere keer als er iets is dat we nog niet kunnen verklaren, er automatisch op God wordt teruggegrepen. We weten iets niet: Aha, God! We weten iets meer maar nog niet alles: Aha, God! Het probleem is opgelost maar er doemt weer een ander probleem op: Aha, God! Ik herhaal het nog maar eens: de enige verklaring voor dit gedrag is hersenspoeling. Het is een vorm van hersenspoeling waartegen zelfs veel van de intelligentste mensen niet bestand blijken.

Er is nog iets dat mij verbaast. Dat is de vanzelfsprekendheid waarmee gelovigen een eventuele oeroorzaak of schepper gelijkstellen aan God: ‘Er moet een oeroorzaak zijn, dus God bestaat.’ Waarom zou een oeroorzaak God zijn?

Laten we eens aannemen dat er een schepper is, of was. Gelovigen roepen dan onmiddellijk ‘God!’ maar die schepper bedoel ik niet.

God heeft te veel positieve en negatieve eigenschappen die verhinderen objectief over een schepper te kunnen praten. Bovendien is God een persoon – voor de meeste christenen zelfs drie personen.

Een gelovige denkt bij het woord God wellicht aan een oneindig goede vader, of aan degene die enkel en alleen door Zijn wil het heelal en alles wat daarbinnen of wellicht zelfs alles wat daarbuiten voorkomt heeft geschapen. De ongelovige zegt: ‘Waar komt die God dan vandaan?’

Als een ongelovige het woord God hoort, denkt hij waarschijnlijk aan een kwaadaardig wezen, een tiran die aanbeden wenst te worden. De oorzaak van veel oorlogen, godsdienstige terreur, onderdrukking van vrouwen, en andere vormen van achterlijkheid.

God wekt te veel associaties op, positieve en negatieve. Daarom zou ik u Oorzaak willen voorstellen, de oorzaak van het heelal. Volgens mij is Oorzaak geen persoon – want waarom zou de oorzaak van het heelal een persoon moeten zijn? En waarom bijvoorbeeld niet een wiskundige formule die het ontstaan van het heelal onontkoombaar maakt, of een kleine instabiliteit in het niets, of voor mijn part een scheppende oerkracht waarvan het vermogen in Watt is uit te drukken? Maar laten we er nu voor het gemak even van uitgaan dat Oorzaak toch een persoon is.

De eerste Oorzaak die ik u wil voorstellen, Oorzaak I, zou een kerngeleerde kunnen zijn in een ander heelal, die door een ongeluk in zijn deeltjesversneller, of juist doelbewust, een nieuw – ons – heelal heeft geschapen. Elk heelal heeft zijn eigen tijd en ruimte. Oorzaak leeft in een ander heelal en heeft daardoor geen enkel idee wat zich in het nieuwe heelal afspeelt. Hij weet niet wat er gebeurt, wat de natuurwetten in het door hem geschapen heelal zijn en of de omstandigheden toelaten dat er leven ontstaat. Hij zal nooit in staat zijn een deugdzaam wezen in ons heelal te belonen of een slecht wezen te straffen voor zijn zonden, of om op een bepaalde planeet een zondvloed te veroorzaken omdat er zondaars zijn die hem niet wensen te aanbidden. Deze Oorzaak is geen God. Bovendien lost deze Oorzaak

het probleem van de schepping niet op want wie heeft het heelal geschapen waarin Oorzaak tot leven kwam?

Met Oorzaak I komen we niet verder. Laten daarom eens kijken hoe Oorzaak II het eraf brengt. Oorzaak II is iemand die willens en wetens een heelal uit het niets heeft geschapen en daar zelf op een of andere manier deel van uitmaakt.

Nog enigszins verdoofd door de Oerknal zweefde Oorzaak II door de ruimte. Het was heet, zeer heet. Gelukkig was Oorzaak bestand tegen alle temperaturen. Hij kon niets zien. Het heelal was één vuurbal, een plasma dat weliswaar vol straling was maar volkomen ondoorzichtig. Na zo'n 700.000 jaar was het heelal zover afgekoeld dat zich atomen konden vormen waardoor het heelal doorzichtig werd. En Oorzaak zag dat het goed was. De ruimte gloeide nog wat na. Oorzaak keek om zich heen. Hij kon nog niet erg ver kijken maar zijn horizon schoof steeds verder op, dat wil zeggen: hij kon steeds verder kijken. Na lange tijd – maar Oorzaak had geen haast want hij had alle tijd van de wereld – begonnen de eerste voorlopers van de melkwegstelsels zich te vormen. Oorzaak ging op onderzoek uit. Hij keek naar een bepaald stelsel heel ver weg, wel een miljoen lichtjaren. (Een lichtjaar is de afstand die het licht in één jaar aflegt. Dat is ongeveer 10 biljoen kilometer.) Dat stelsel wilde hij eens beter bekijken. Oorzaak kon zich – prettige eigenschap – met de lichtsnelheid verplaatsen. De lichtsnelheid is 300.000 km per seconde – niets kan sneller dan het licht – maar voor iemand die zich met de lichtsnelheid voortbeweegt bestaat er geen tijd. Einstein was nog lang niet geboren maar de relativiteitstheorie werkte ook toen wel al: de snelle lichtdeeltjes kennen geen tijd maar de langzame wereld wordt intussen wel ouder. Toen Oorzaak bij het sterrenstelsel in wording was aangekomen, was dat dan ook een miljoen jaar ouder geworden, of eigenlijk nog meer want in dat miljoen jaar was het heelal verder uitgedijd en de afstand dus groter geworden. Oorzaak keek wat rond, zag weer dat het goed was en ging terug naar waar hij vandaan kwam. Voor hem duurde de reis weer minder dan een oogwenk maar intussen was

het stelsel waar hij oorspronkelijk vandaan kwam meer dan twee miljoen jaar ouder geworden sinds het begin van zijn uitstapje. Oorzaak zuchtte diep. Nooit zou hij overal kunnen komen zonder tijd over te slaan en hij zou alleen maar het verloop van de tijd kunnen ervaren als hij min of meer op dezelfde plek bleef. En teruggaan in de tijd lukte zelfs hem niet. Toen hij 13,7 miljard jaar later besloot de mensen op de planeet waar wij nu leven, een onsterfelijke ziel te geven en hun goede en slechte daden te administreren om ze na hun dood te kunnen belonen of te straffen, kon hij hier niet meer weg. Een klein uitstapje naar een van de meest nabije sterrenstelsels, de Grote Magelhaense Wolk, zou 338 jaar kosten omdat dit stelsel op een afstand van 169 lichtjaar bij ons vandaan staat. Vele generaties hulpeloze zielen staan aan de hemelpoort te dringen om naar binnen te mogen, maar Oorzaak is er niet.

Een schepper die zich in een heelal bevindt, is onderworpen aan zijn eigen natuurwetten en kan onmogelijk alles bijhouden wat er zich in dat heelal afspeelt.

Ik waag nog één poging.

Het was een vreemde gewaarwording. Oorzaak III voelde zich groter worden. Hij vulde het hele heelal dat steeds maar groter werd. De hitte nam af en het heelal werd doorzichtig. De eerste sterrenstelsels werden gevormd. Het heelal en Oorzaak groeiden, maar de sterrenstelsels werden in verhouding steeds kleiner. Oorzaak hield een groepje sterren in zijn handpalm – bij wijze van spreken dan, want Oorzaak had geen lichaam en dus ook geen handpalm. Later paste er al een heel melkwegstelsel in, daarna een cluster van stelsels. Hij had overal contact mee, maar alles werd klein, zo vreselijk klein terwijl hij alsmaar groter werd. Afzonderlijke sterren waren nog net te onderscheiden. Om sommige van deze lichtende puntjes cirkelde wat gruis. Er was minstens één zo'n korreltje gruis waarop wat groeisels waren ontstaan. Dat was de aarde.

Laten we zeggen dat Oorzaak III onze Melkweg in zijn hand heeft. De Melkweg heeft een middellijn van ongeveer 100.000 licht-

jaar, dat is honderdduizend maal tien biljoen kilometer ofwel 1 triljoen kilometer. Een triljoen is een 1 met 18 nullen:

1.000.000.000.000.000.000. Als u door een telescoop naar een melkwegstelsel kijkt dat gezien vanaf de aarde vrij plat ligt, dan is het licht van het verste deel van dat stelsel honderdduizend jaar eerder vertrokken dan het licht van het dichtstbijzijnde deel. De aarde heeft een middellijn van 12.756 km. Je moet ongeveer 80 biljoen (80.000.000.000.000) aardes op een rij leggen om van de ene kant van de Melkweg naar de andere te komen. In het waarneembare heelal zijn er zo'n honderd miljard van deze melkwegstelsels.

Oorzaak keek door de sterkste microscoop die hij kon scheppen naar de aarde en ontdekte dat er miljoenen soorten van planten, schimmels, dieren, bacteriën en wat niet al op dit stofje voorkwamen, en hij besloot de leden van één van die soorten een onsterfelijke ziel te geven en van alle individuele wezens van die soort voortdurend de deugdzaamheid in de gaten te houden om ze na hun dood te kunnen belonen of te straffen.

Kom nou toch! Zou u zich bekommeren om de gemoedstoestand van alle individuele pissebedden onder een platte steen? Of om de individuele schimmels in de pan met soep die u na de vakantie terugvindt op het gasfornuis? Stel dat een paar pissebedden een wedstrijd hardlopen houden. Een van de deelnemers aan de wedstrijd slaat een kruisje met zijn rechterschoen en bidt tot u, de eigenaar van de platte steen waaronder de pissebedden leven, om hulp om de wedstrijd te winnen. Zou u – als u al kennis nam van dit gebed – deze vrome pissebed helpen? Toch zijn er sportmensen die tot de Heer bidden of een kruisje slaan voordat ze aan het lopen, springen of fietsen slaan. Soms zegt een Olympische kampioen dat het niet zijn eigen verdienste is dat hij gewonnen heeft maar dat God ervoor gezorgd heeft dat hij won. Dat lijkt erg bescheiden, maar in wezen is dit de hoogste vorm van arrogantie: hij vindt zichzelf zo bijzonder dat de Almachtige, de schepper van het heelal, hem boven alle andere deelnemers verkiest om de wedstrijd te winnen.

Het idee dat een eventueel Opperwezen zich met zoiets nietigs als een individuele mens zou bezighouden was in de tijd dat het bijbelse scheppingsverhaal werd bedacht, misschien nog denkbaar. Met de kennis van het heelal die we nu hebben, is die gedachte lachwekkend. Het is een vorm van zelfoverschatting waarvoor een intelligent persoon zich zou moeten schamen.

Misschien vindt u de voorbeelden met Oorzaak I t/m III een beetje flauw, vergezocht en niet overtuigend. Laat ik dan een paar voorbeelden geven van menselijke scheppers, bijvoorbeeld een pottenbakker.

De pottenbakker wil een vaas maken. Hij werpt de klei op zijn schijf, zet de schijf met zijn voeten of met een motortje in beweging en gaat de klei vormen. Tijdens het draaien voelt hij dat er een klontje in de klei zit. Aangezien de pottenbakker eer in zijn werk stelt, stopt hij mopperend, verwijdt het klontje en begint opnieuw. Het wordt een fraaie vaas. De pottenbakker ziet dat het goed is. Hij beschildert de vaas – hij is tenslotte van alle markten thuis – bedekt hem met een glazuurmengsel en plaats hem in de oven. Als de vaas gebakken is en afgekoeld, bekijkt de pottenbakker zijn schepping met trots, totdat hij een foutje ontdekt. Er bleek nog een ander klontje in de klei te hebben gezeten waardoor er een bobbeltje is ontstaan. De vaas is van tweede kwaliteit. Deze fout kan onze pottenbakker niet meer herstellen. Als hij zou proberen het bobbeltje weg te schaven zou hij de vaas beschadigen.

Als een vaas klaar is kan de pottenbakker er niets meer aan veranderen. Niet alleen is het onmogelijk die ene fout weg te werken, hij kan ook niet zomaar een stukje van de vaas naar een andere plek verschuiven. Laat staan dat hij iets aan de individuele moleculen kan veranderen. Individuele moleculen liggen net als de mensen bij Oorzaak III buiten het bereik van de pottenbakker. Hij kan niet meer ingrijpen zonder de vaas stuk te maken.

Nu zult u zeggen dat een vaas een statisch voorwerp is en dat het dus logisch is dat de pottenbakker niet meer in kan grijpen, maar in

het heelal is alles in beweging. Laten we daarom eens kijken naar iemand die voorwerpen maakt die wel in beweging zijn, een horlogemaker.

Het gaat om een ouderwetse horlogemaker, eentje die horloges maakt met behulp van radertjes, palletjes, asjes enzovoort. Zoals onze pottenbakker fraaie vazen maakt, zo maakt onze horlogemaker fraaie horloges. Het horloge wordt dan ook snel verkocht. Zoals bekend slijt alles wat beweegt, horloges ook. Laten we zeggen dat er één speciaal wielkje is waarvan de tandjes extra snel slijten. De horlogemaker heeft een ander metaal ontdekt dat minder snel slijt. Hij maakt een nieuw wielkje van dit slijtvaste metaal en wil het oude wielkje door het nieuwe wielkje vervangen maar inmiddels gebruikt de eigenaar het horloge voortdurend. Hij heeft het dag en nacht nodig. Hij heeft er geen bezwaar tegen dat het wielkje in zijn horloge wordt omgewisseld, graag zelfs, maar op één voorwaarde: het horloge moet door blijven lopen. Maar dat kan niet. Om het wielkje te kunnen vervangen moet het horloge worden opengemaakt en stilgezet. Hoewel de horlogemaker zowel de schepper is van het horloge als van het nieuwe wielkje, kan hij het oude wielkje niet vervangen zonder het horloge stil te zetten. Het feit dat de horlogemaker het horloge heeft geschapen geeft hem niet de almacht om met zijn schepping te doen wat hij wil.

Zo kan de schepper van het heelal niet meer ingrijpen in wat er in het heelal gebeurt. Hij kan niet, zoals in de Bijbel staat, de zon stilzetten om het Joodse volk aan de overwinning te helpen tijdens een veldslag. Hij moet dan namelijk de draaiing van de aarde stoppen. Als hij dat zou doen, zou alles op aarde verschuiven, instorten en door een onvoorstelbare tsunami worden getroffen, waardoor al het leven op aarde zou worden vernietigd.

Er is geen reden om aan te nemen dat een eventuele schepper van het heelal tevens God is.

De kennis van goed en kwaad

Naast het schenken van een eeuwig leven en het scheppen van het heelal met alles wat zich daarin bevindt, heeft God nog een belangrijke taak: zonder God en zonder godsdienst zouden de mensen er maar op los zondigen. In zekere zin klopt dat wel, want veel zonden zijn overtredingen van regels die niets met goed of kwaad te maken hebben, zoals verplichte kerkgang op bepaalde dagen, bidden op bepaalde tijden, het zich houden aan eet- of kledingsvoorschriften of het al of niet gebruiken van voorbehoedsmiddelen. Zo is volgens niet-gelovigen (en stiekem ook een groot aantal wel-gelovigen) het gebruik van voorbehoedsmiddelen geen ethische kwestie maar een kwestie van nut. Voorbehoedsmiddelen voorkomen ongewenste zwangerschappen, en sommige voorbehoedsmiddelen, zoals condooms, bieden bovendien bescherming tegen besmetting met geslachtsziekten. Voorbehoedsmiddelen zijn nuttig maar hebben niets met goed of kwaad te maken. Wat is er dan tegen?

Het is een overtreding van een regel, want het mag niet van God. Waarom mag het niet van God?

God schijnt het verboden te hebben. Een redelijke verklaring valt daar niet voor te bedenken. Dus bedenken religieuze autoriteiten zelf maar wat. Zo zouden door het gebruik van voorbehoedsmiddelen potentiële mensen niet worden verwekt. Dat is waar, maar door geen seksuele omgang te hebben worden diezelfde potentiële mensen ook niet verwekt. Kuisheid is wat dat betreft net zo verderfelijk als het gebruik van condooms. Maar, zullen sommige gelovigen misschien zeggen, Gods plan wordt verstoord: er komen door het gebruik van voorbehoedsmiddelen of *coïtus interruptus* – de zonde van Onan – andere kinderen ter wereld dan God bedoeld had. We hoeven ons om Gods plan geen zorgen te maken want ieder mens heeft wel een zondige voorouder. Geen enkel nu levend mens is volgens Gods plan geboren. Tenzij God na iedere zonde weer een nieuw plan maakt natuurlijk. Hij moet het er dan wel heel druk mee hebben: denk alleen

maar aan alle mannen die in hun jeugd zelfbevrediging gepleegd hebben. Zelfs al heeft een man in zijn jeugd maar één keer 'zijn zaad tegen de aarde verdorven', dan zal geen van de kinderen die hij zelfs jaren daarna verwekt, meer volgens Gods plan ter wereld komen. Vrouwelijke zelfbevrediging heeft geen effect op de nakomeling-schap of op Gods plan, want er wordt geen eicel mee 'verdorven'. Maar toch heeft God dat ook verboden, als je tenminste de paus, kardinalen, bisschoppen, priesters en andere roomse vrijgezellen mag geloven. Elk vrouwelijk orgasme, ook in een kuis, rooms huwelijk waar de echtelieden streven naar een zo groot mogelijk kindertal, wordt door de celibatairen met argwaan beschouwd. De bemoeienis van religieuze leiders met de vrouwelijke seksualiteit zal toch niet op jaloezie gebaseerd zijn? Wij mannen mogen niet voor ons plezier klaarkomen, dus vrouwen ook niet? Slechte gedachte van mij.

Gelovigen vinden een overtreding van religieuze voorschriften niet alleen zondig maar ook slecht. Volgens die mensen komt de enig ware moraal van God. Ongelovigen zijn van oordeel dat de mensen God niet nodig hebben om goed van kwaad te kunnen onderscheiden. Sterker nog, het vermijden van zonde kan slecht zijn. Een van de schrijnendste voorbeelden daarvan is de houding van het Vaticaan en vele andere, met name Amerikaanse christenen tegenover aids. Aids is een vreselijke, dodelijke ziekte, die seksueel overgedragen wordt. Vooral in Afrika is aids een ramp. Miljoenen Afrikanen zijn besmet en zullen aan de ziekte sterven. Het gebruik van condooms zou een groot deel van de besmettingen voorkomen. Toch worden ze nauwelijks gebruikt. Daar zijn verschillende redenen voor. Een daarvan is de arrogantie en domheid van mannen die weigeren condooms te gebruiken omdat ze dat niet macho vinden: seks met condoom is geen echte seks en daarom niet lekker genoeg. Maar een veel belangrijkere reden is het Vaticaan, want wat zei de paus tot voor kort? Het gebruik van voorbehoedsmiddelen is onder alle omstandigheden verboden. Het Vaticaan propageert kuisheid en huwelijkstrouw. Op zichzelf is daar niets op tegen, maar er zijn nu eenmaal zondaars op de

wereld. Al deze zondaars – en als het even kan ook hun kinderen – moesten volgens het Vaticaan dan maar dood. Nu hoeft niemand zich iets van de mening van de paus aan te trekken, want hij vertegenwoordigt God op aarde, en God bestaat niet. De paus vertegenwoordigt dus niets of niemand. Maar helaas zijn er honderden miljoenen katholieken die de paus toch gehoorzamen. Het Vaticaan is verantwoordelijk voor miljoenen doden. Zelfs getrouwde stellen van wie een van de partners Hiv-positief was, mochten geen condooms gebruiken van de Kerk. Ik heb eens een bisschop op de televisie horen verklaren dat een bepaalde vrouw die als gevolg van haar gehoorzaamheid aan de Katholieke Kerk aids had gekregen van haar man, als een martelares moest worden beschouwd. Hij zei er niet bij dat het Vaticaan de beul was. Het verbieden van zonde is in dit geval een misdaad. Het pausdom heeft miljoenen doden op zijn geweten. Het feit dat Benedictus XVI in 2010 heeft gezegd dat in zeer speciale omstandigheden het gebruik van condooms wel is toegestaan om besmetting met het Hiv-virus te voorkomen, doet niets af aan de miljoenen besmettingen die intussen hebben plaatsgevonden.

‘Ik heb geen godsdienst nodig om te weten wat goed is en wat slecht’ zei een vriend laatst tegen me. Hij is zonder godsdienst opgegroeid. Mijn ervaring is dat de doorsnee ongelovige niet slechter is dan de doorsnee gelovige. Andersom geldt overigens hetzelfde. Godsdienst maakt iemand op zichzelf geen beter mens. Te strak gehanteerde religieuze normen kunnen iemand wel een slechter mens maken.

‘Dat kan niet’, zullen veel gelovigen denken, ‘want de moraal is toch van God afkomstig? God geeft ons het voorbeeld: Hij is oneindig goed.’ Van de mensen kun je dat niet zeggen. Er zijn goede mensen en er zijn slechte mensen, de meeste mensen zijn van beide een beetje maar de meerderheid weet wel degelijk wat slecht is en verkeerd, of ze nu gelovig zijn of niet.

Als het aan God gelegen had, was dat nooit gebeurd. Hij verbood de mens het verschil tussen goed en kwaad te leren kennen. Hij zette

er zelfs de doodstraf op.

‘En Jahweh God gaf de mens het volgende gebod: Van alle bomen in de tuin moogt ge eten: maar van de boom der kennis van goed en kwaad moogt ge niet eten: want wanneer ge daarvan eet, zult ge sterven.’

U ziet het: God wilde niet dat de mens het verschil tussen goed en kwaad zou kennen. Dat is nog eens een goede grondslag voor de moraal! Gelukkig had Hij met mensen te maken, mensen die eigenwijs waren en het beter wisten.

Verleid door de slang *‘plukte (de eerste vrouw) van zijn vrucht, en at. Zij gaf er ook van aan haar man, die bij haar stond: ook hij at er van.’*

Deze mythische gebeurtenis staat bekend als de zondeval, maar Adam en Eva zouden, als ze bestaan hadden, door van deze vrucht te eten een heldhaftige verzetsdaad hebben gepleegd. Zij overtraden het verbod van de autoriteit en deden het enig juiste: het verschil leren tussen goed en kwaad. In iedere stad op de hele wereld zouden standbeelden van Adam en Eva moeten verrijzen – naakt, met opgeheven hoofd – als grondleggers van de menselijke moraal. De wereld zou er beter uitzien als alle wereldlijke en geestelijke leiders het verschil tussen goed en kwaad zouden kennen, en daarnaar handelden.

Het was goed wat Adam en Eva deden maar het was natuurlijk wel een zonde, een overtreding van een verbod. Een verbod dat net als vele andere verboden uitgevaardigd leek om overtreding ervan uit te lokken. Slecht was het niet maar een zonde des te meer: het was de erfzonde. Op de kleuterschool hoorde ik al van de nonnen dat ik daar medeschuldig aan was. De hele mensheid was schuldig aan het eten van die ene appel. God toonde de eerste mensen Zijn oneindige goedheid. Allereerst nam Hij de slang te grazen:

‘Omdat ge dit gedaan hebt, zijt ge vervloekt. Onder alle tamme en wilde dieren; op uw buik zult ge kruipen, stof vreten uw leven lang.’

Ook de slang is niet gehoorzaam – nog steeds niet – en vreet heel andere dingen dan stof. Hij lust van alles: kleine zoogdieren, vogel-

tjes, insecten. Grote slangen kunnen zelfs mensen verschalken en oppeuzelen. Wat ik me wel afvraag is: hoe bewoog de slang zich voort vóórdat hij Eva verleidde tot het eten van de appel? Op zijn rug? Of had hij pootjes?

God sprak vervolgens tot de vrouw:

‘De lasten uwer zwangerschap zal ik verzwaren, in smarten zult ge kinderen baren; toch zult ge naar uw man verlangen, en hij zal over u heersen.’

Hier ontpopt God zich als de eerste sadist en seksist uit de wereldgeschiedenis.

Voor de meeste vrouwelijke zoogdieren is het baren van jongen een pijnlijke aangelegenheid. Toen de voorouders van de moderne mens rechtop gingen lopen gaf dat verschillende voordelen maar het leverde ook een nadeel op: de geboorte van een kind werd door de vorm van het bekken nog pijnlijker en bovendien riskanter. Het is een speling van de natuur, die onverschillig is voor wat levende wezens overkomt. Maar het idee dat iemand dit opzettelijk bedacht zou hebben om niet alleen die ene vrouw te straffen maar ook al haar vrouwelijke nakomelingen, is weerzinwekkend. Miljoenen vrouwen zijn in het kraambed gestorven voor de lol van God. Wat het *‘en hij zal over u heersen’* teweeg heeft gebracht ondervinden miljoenen vrouwen, vooral in islamitische landen, nog dagelijks aan den lijve: rechteloosheid, mishandeling, verminking, de status van vee. En dat allemaal om die ene appel! Zelfs als God zou bestaan – wat, beste lezer, gelukkig niet het geval is – verdient Hij alleen maar verachting. God vereren staat gelijk aan het vereren van een dictator. God en menselijke dictators worden door miljoenen aanbeden. Uit angst of onwetendheid, of uit geloven tegen beter weten in.

God was na Zijn vrouwonvriendelijke beschikking nog niet klaar. Tot de man sprak Hij:

‘Omdat ge naar uw vrouw hebt geluisterd, en van de boom hebt gegeten, waarvan Ik u verbod te eten is om u de aardbodem vervloekt. Alleen door levenslang zwoegen zult ge er van eten. (...) In het

zweet van uw aanschijn zult ge uw brood eten, totdat ge terugkeert tot de grond waaruit ge gekomen zijt. Want ge zijt stof, en tot stof keert ge terug!’

Vervolgens joeg God de mens uit de tuin van Eden en zette een engel met een bliksemend zwaard bij de ingang om te verhinderen dat de mens van de levensboom zou eten. Dat wil zeggen dat sindsdien alle mensen doodgaan. Miljarden doodvonnissen voor één appeltje. God straft niet alleen de overtreders maar al hun nakomelingen.

In geen enkel beschaafd land worden kinderen gestraft voor de daden van hun ouders. Dat is een kwestie van rechtvaardigheid. Rechtvaardigheid komt niet van God. God is zoals bekend oneindig goed, maar Hij weet die goedheid uitstekend te verbergen. Niet alleen in Zijn Eigen handelen maar ook in wat Hij Zijn volgelingen opdraagt.

‘Joshua fit the battle of Jericho, Jericho, Jericho.

Joshua fit the battle of Jericho and the walls came a tumblin’ down.’

Alleluja! Loof de Heer! De Joden waren in het beloofde land aangekomen na een lange tocht door de woestijn, maar er was een probleem: God had het Joodse volk een land beloofd – Kanaän – waar al andere mensen woonden, en die mensen, de Kanaänieten, wilden niet zomaar weg omdat de Joden dat vonden. Jahweh hielp Zijn volk een handje. De Joden hoefden niet te vechten.

Zoals al eerder gezegd ben ik rooms opgevoed. Roomsens worden niet geacht de Bijbel te lezen want de paus bepaalt hoe de Bijbel uitgelegd moet worden. Wel kregen we bijbelse geschiedenis op school. Daarin stond ook het verhaal over de inname van Jericho. Hoe de priesters met de ark des verbonds zes dagen achtereen om de stad trokken terwijl ze op bazuinen bliezen. Op de zevende dag trokken ze zeven maal rond de stad en toen de priesters bij de zevende omgang op de bazuinen bliezen moest het volk schreeuwen.

‘De stadsmuur stortte in, en het volk stormde naar boven, de stad

in, iedereen recht voor zich uit. Ze namen de stad, sloegen allen, die in de stad waren, met de banvloek: mannen en vrouwen, kinderen en grijsaards, met runderen, schapen en ezels, en joegen hen over de kling.'

Ik geloof niet dat die laatste tekst 'en joegen hen over de kling' in onze bijbelse geschiedenis stond want dat was vast niet geschikt voor de tere roomse kinderzieltjes. Wat in de klassieke *negro spiritual* juichend wordt beschreven is niet een veldslag maar een oorlogsmisdad, genocide. In opdracht van God wordt de bevolking van een hele stad uitgemoord – op de hoer Rachab na, die een paar Joodse spionnen onderdak had verschaft. In opdracht van God ging Jozua tekeer als Caesar in Gallië, het tegenwoordige Frankrijk, of Hitler in Polen en Rusland. Jozua is een van de vele massamoordenaars uit de geschiedenis.

Wat zou u er van zeggen als er gezongen zou worden:

'Mladić fit the battle of Srebrenica, Srebrenica, Srebrenica.

*Mladić fit the battle of Srebrenica, and the muslim men were killed. **

De wereld zou te klein zijn, en terecht. Mladić is een grote schurk, maar Jozua was een nog veel grotere schurk. Hij vermoordde niet alleen de mannelijke inwoners van Jericho maar ook alle vrouwen en kinderen, grijsaards en vee. Mladić vocht zijn eigen nationalistische oorlog. In zo'n oorlog worden misdaden als de massamoord in Srebrenica door de hele wereld afgekeurd, maar zo gauw God ermee te maken heeft wordt een nog grotere massamoord niet alleen niet afgekeurd maar drieduizend jaar later nog bejubeld.

God heeft geen recht van spreken als het om moraal gaat.

Toch heeft God volgens de Bijbel de mensen de Tien Geboden gegeven. De eerste drie geboden nemen de meeste ruimte in beslag want die gaan over God zelf. God verklaart dat Hij de enige God is en geen concurrenten naast Zich duldt, dat Hij na-ijverig is, dat Zijn naam niet ijdel gebruikt mag worden en dat de Dag des Heeren geheiligd moet worden. De andere geboden zijn gedragsregels: eer uw

vader en uw moeder, gij zult niet doden, gij zult geen overspel doen, gij zult niet stelen, gij zult tegen uw naaste geen valse getuigenis afleggen, gij zult het huis van uw naaste niet begeren, gij zult de vrouw van uw naaste niet begeren, noch zijn slaaf of slavin (God is dus niet tegen slavernij), zijn rund of zijn ezel, noch iets wat uw naaste toebehoort.

Het belangrijkste gebod is het vijfde gebod, Gij zult niet doden. Dit is een voortreffelijk gebod, waar niets op aan te merken valt. Het kan ook niet vaak genoeg worden herhaald: Gij zult niet doden! Het vijfde gebod gaat over het onvervreemdbare recht om te leven, dat vanzelfsprekend zou moeten zijn maar dat nog steeds niet is. Je zou verwachten dat gelovigen zich sterk tegen elke vorm van doodslag zouden verzetten maar dat is niet zo. Ja, als ze zelf, hun familie of vrienden slachtoffer dreigen te worden, dan zijn ze ertegen. Ze zijn er ook tegen als willekeurige individuen andere individuen doodmaken, maar ze zijn meestal niet principieel tegen oorlog en vaak ook niet tegen de doodstraf. Hoe komt dat?

Toen Jozua de inwoners van Jericho over de kling had gejaagd, liet hij ‘ten aanschouwen van Israëls kinderen, op de stenen een afschrift aanbrengen van de wet die Mozes had opgeschreven’; de Tien Geboden dus, met onder andere: Gij zult niet doden. Was Jozua een huichelaar? Nee, dat was hij niet.

Algemeen wordt tegenwoordig gedacht dat de Tien Geboden bedoeld waren voor de hele mensheid, maar dat is niet zo. Ze waren bedoeld voor het gedrag van de Joden onderling. De Tien Geboden zijn een afspiegeling van de moraal van die tijd. En van de praktijk van alle tijden.

Geen gemeenschap kan zonder moraal. Er is behoefte aan regels en wetten. Er waren strenge en minder strenge wetten, en die strengheid varieerde van volk tot volk. Maar de meeste gemeenschappen maakten onderscheid tussen de eigen groep en mensen van buiten. Binnen de eigen groep wilde je weten waar je aan toe was en mocht er dus niet worden vermoord, gestolen of echtgebroken. In de Tien

Geboden staat het er soms uitdrukkelijk bij: ‘Gij zult tegen uw naaste geen valse getuigenis afleggen’ en ‘Gij zult de vrouw van uw naaste niet begeren.’ Die naaste is uw buurman. Tegenover hem hoort u zich te gedragen. Vreemdelingen werden – en worden nog steeds – vals beschuldigd, bestolen en gediscrimineerd, en niemand die het erg vond als er een paar mooie vrouwen uit het volgende dorp geschaakt werden. Behalve de inwoners van dat dorp natuurlijk. Die kwamen de vrouwen terughalen en als die niet terugkwamen werd het oorlog.

In het Oer-Indo-Europees, een gereconstrueerde taal waar de meeste moderne Europese, Indische en Perzische talen van afstammen, bestond een woord met de stam ‘g^hosti’, dat ‘vreemdeling’ betekent. Van dit woord stamt het Nederlandse woord ‘gast’ af en het Latijnse woord ‘*hostis*’ dat ‘vijand’ betekent. Als een vreemdeling bij je thuis kwam, ontving je hem gastvrij en was je verantwoordelijk voor zijn welzijn en zijn veiligheid, maar als er veel vreemdelingen naar je dorp toe kwamen, was het oppassen geblazen. De vreemdeling was dan een vijand. Deze tweeslachtige houding tegenover vreemdelingen bestaat nog steeds. Binnen een groep gedragen mensen zich sociaal, buiten de groep is het oorlog, plundering, moord en doodslag.

Sociaal gedrag is niet van boven opgelegd maar komt voort uit de evolutie. De meeste dieren zijn in de eerste plaats egoïstisch, maar soms loont het om anderen te helpen. Vogels bijvoorbeeld kunnen met hun snavel hun veren schoon houden en vrij van ongedierte, maar ze kunnen ongedierte dat zich boven op hun kop heeft gevestigd niet wegpikken. Daarom doen vogels dat bij elkaar. Maar voor wat hoort wat: ik haal de teken van jouw kop maar ik ga er dan wel vanuit dat jij dat ook bij mij doet. Ook onder vogels heb je profiteurs die wel graag hun kop door soortgenoten laten ontluizen maar zelf weigeren een andere vogel te helpen. Als zo’n beest later nog eens zijn kop ter ontluizing aanbiedt aan een vogel die hij ooit geweigerd heeft te helpen, heeft hij pech. Bij mensen geldt dat ook. Als je iemand helpt, ga je ervan uit dat de ander jou ook helpt als je hulp no-

dig hebt. Als die ander dat dan weigert, hoeft hij daarna niet meer om hulp bij jou aan te komen.

Ook huwelijksvrouw wordt bij sociale dieren vaak beloond. Een vogelmannetje moet zich nogal uitsloven om de gunsten van een vrouwtje te verwerven: hij moet een balts uitvoeren, een nestje bouwen of in elk geval meehelpen bouwen, bij sommige soorten moet hij ook het vrouwtje voeren. Pas dan zal het vrouwtje hem accepteren. Als het mannetje daarna vreemd wil gaan, moet hij weer helemaal opnieuw beginnen, zowel bij het andere vrouwtje als bij het eerste vrouwtje. Maar als hij trouw is zal het vrouwtje hem het volgend jaar zonder problemen weer accepteren.

Bij mensapen – en dus ook bij mensen – speelt nog een andere eigenschap een rol. Zij hebben empathie, dat wil zeggen dat zij zich in andere dieren kunnen inleven. Als een dier pijn heeft, wordt het door zijn soortgenoten getroost. Zowel bij mensen als bij chimpansees blijken vrouwen over meer empathisch vermogen te beschikken dan mannen. Daarom maken mannen vaker onderling ruzie. Of ze trekken er op uit om oorlog te voeren tegen een andere groep of slaan een lid van een andere groep dood. Mannelijke chimpansees doen dat, evenals mannelijke voetbalfans.

Niemand wil in een gemeenschap leven waar iedereen elkaar voortdurend naar het leven staat, of waar iedereen elkaars spullen steelt, waar anderen er regelmatig met je partner vandoor gaan of waar voortdurend leugens over je verteld worden. Daarom zijn er regels en wetten. Die regels en wetten bestonden al voordat de Tien Geboden afgekondigd werden. De godsdienst is niet de grondslag van de moraal. Godsdienst heeft de al bestaande moraal gekaapt.

De Tien Geboden en andere geboden gelden vooral voor de eigen groep, maar die groep kan nogal variëren. Soms is dat het gezin, soms de vriendenkring, of de club, het dorp, de stad of het land, maar altijd zijn er anderen die er niet onder vallen. Bevolkingsgroepen haten elkaar, volkeren haten elkaar. Dat wil zeggen: als het zo uitkomt. Als een regeringsleider het nuttig vindt een ander land binnen te val-

len om zo de aandacht van zijn eigen slechte beleid af te leiden en daardoor toch de volgende verkiezingen te kunnen winnen doet hij dat. Het is heel gemakkelijk. Hij hoeft maar iemand een vijand te noemen en een groot gedeelte van het volk staat achter hem. Als hij God erbij roept is het succes helemaal verzekerd. Welke God dat is – Jahweh, de Drie-eenheid of Allah – doet er niet toe. Veel gelovigen zijn oorlogszuchtig en veel gelovigen zijn ook voorstander van de doodstraf. Zowel de oorlog als de doodstraf betreft anderen, niet ons soort mensen. Dat is geen godsdienstige moraal maar algemene moraal.

Er zijn wel pogingen ondernomen om de menselijke moraal voor alle mensen te laten gelden. Sinds de Verlichting en na de Wereldoorlogen. Het bekendste voorbeeld is de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens door de Verenigde Naties. Deze verklaring komt voort uit het rationele besef dat alle mensen gelijke rechten dienen te hebben, ongeacht, huidskleur, godsdienst, geslacht, of seksuele geaardheid.

Vrijheid van meningsuiting en vrijheid van godsdienst werden tot voor kort in het westen door de meeste mensen als vanzelfsprekend beschouwd, maar deze vrijheden zijn niet uit de godsdienst voortgekomen. Vrijheid van meningsuiting en vrijheid van godsdienst? De religieuze autoriteiten vinden het prachtig, maar alleen als het om hun mening en hun godsdienst gaat. Tandeknarsend hebben ze moeten toezien dat ook andere meningen en levensovertuigingen werden toegestaan.

Aan de rechten van de mens heeft God geen enkele bijdrage geleverd.

God en de wetenschap

De betrekkingen tussen godsdienst en wetenschap zijn nooit echt hartelijk geweest. Wetenschappers willen weten hoe de wereld in elkaar zit. Ze doen dat door te onderzoeken, te experimenteren en door

hun gezond verstand te gebruiken. Godsdiensten houden niet van gezond verstand want ze weten al hoe de wereld in elkaar zit doordat het hun is geopenbaard. Waarom zou je onderzoeken als de Waarheid al bekend is? God zegt immers zelf dat God bestaat?

Godsdienst is gebaseerd op dogma's en beziet wetenschappelijke ontdekkingen met argwaan, want ontdekkingen kunnen in strijd zijn met de leerstellingen van de kerk of de moskee, en een godsdienst die bereid is afstand te doen van zijn eigen dogma's, is een godsdienst van likmevestje. Waarheid is Waarheid, maar of die Waarheid ook de waarheid is, is een vraag waar je bij de religieuze autoriteiten niet mee aan moet komen. Vroeger werden wetenschappers met van dogma's afwijkende ideeën dan ook rigoureus aangepakt. Als het even kon gingen ze op de brandstapel. Later nam in ieder geval de Kerk van Rome een pragmatischer houding aan: de zon draaide weliswaar om de aarde, maar omdat je met de theorie waarbij de aarde om de zon draaide veel nauwkeuriger en veel langer van tevoren kon berekenen wanneer het de eerste zondag na de eerste volle maan in de lente was – dat is Pasen – mocht de nieuwe theorie voor berekeningen voor de kerkelijke kalender wel worden gebruikt maar intussen bleef die theorie zelf wel degelijk ketterij. De Kerk van Rome is een kerk voor de eeuwigheid, daarom heeft het ongeveer vier eeuwen geduurd voordat het Vaticaan schoorvoetend toegaf dat het niet helemaal uit te sluiten valt dat de aarde om de zon draait.

Een verrassend groot aantal christenen is nog niet zover. Zij nemen het scheppingsverhaal uit de Bijbel letterlijk: God heeft hemel, aarde en alle levende wezens in zes dagen geschapen, zo'n 6000 jaar geleden. Over de schepping van het heelal hebben we het al gehad en ook over de theorie dat God de lichtstralen heeft geschapen die ons op het dwaal-idee brengen dat er zeer oude, ver verwijderde sterrenstelsels zouden bestaan. De meeste christenen geloven dat niet meer. De beelden van o.a. de Hubble-telescoop hebben de meeste mensen er van overtuigd dat die foto's echte sterrenstelsels laten zien, op grote afstand en uit een ver verleden. Wat wel steeds terugkomt, is het

creationisme, het idee dat God alle verschillende soorten levende wezens apart heeft geschapen en dat de evolutietheorie onjuist is. Ook mensen van wie je dat niet zou verwachten, denken dat soms. Dezen noemen het alleen geen creationisme meer, want dat klinkt nogal primitief – een beetje achterlijk zelfs – maar Intelligent Ontwerp, of nog beter *Intelligent Design*. Dat klinkt een stuk sjieker. Het leven is volgens deze mensen zo volmaakt dat het niet vanzelf kan zijn ontstaan.

Hoe werkt de evolutie eigenlijk?

Levende wezens planten zich voort. Dat is de essentie van het leven. Maar bij iedere voortplanting ontstaat er een wezen dat iets anders is dan zijn ouder of, in het geval van geslachtelijke voortplanting, anders dan beide ouders. Deze kleine veranderingen kunnen veroorzaakt worden door invloeden van buiten, bijvoorbeeld kosmische straling, luchtvervuiling of infecties, maar de meeste verschillen ontstaan door het voortplanten zelf. De erfelijke eigenschappen van ieder levend wezen zijn vastgelegd in zijn genen die in de chromosomen van de celkern zitten, in lange strengen DNA. De chromosomen zitten in paren bij elkaar. Elke cel in het lichaam heeft een kopie van dezelfde genen. Het DNA is opgebouwd uit vier soorten bouwstenen die met de letters A, C, G en T worden aangeduid. De volgorde van deze bouwstenen bepaalt wat voor eiwitten er in de cel worden gemaakt. Je kunt het DNA beschouwen als een recept voor het maken van eiwitten en die eiwitten bepalen wat er in de cel gebeurt. Als een cel zich splitst om twee nieuwe cellen te vormen, wordt het DNA van elk chromosoom gekopieerd. Bij het kopiëren worden er af en toe fouten gemaakt. Een A zou bijvoorbeeld door een C kunnen worden vervangen. In de cel zit een mechanisme dat fouten in het DNA opspoort en herstelt. Maar soms blijft er een fout zitten. Als het een ernstige fout is, werkt de nieuwe cel niet goed en gaat hij dood. Maar soms werkt de cel nog wel, en heel soms zelfs iets beter dan de moeder cel.

Als er geslachtscellen worden gemaakt, wordt eerst het DNA tus-

sen de chromosomenparen flink door elkaar gehusseld. Daarna komt er telkens één exemplaar van zo'n nieuw chromosomenpaar in de eicel of de zaadcel te zitten. Ook hier worden er bij het kopiëren van het DNA fouten gemaakt en deze worden soms ook niet allemaal hersteld. Zo'n verandering, of mutatie, kan dan in de bevruchte eicel terecht komen. Dat betekent dat de nakomeling die mutatie in alle cellen heeft zitten. Het kind verschilt daardoor iets van zijn ouders. Dat doet het natuurlijk altijd al maar het kan hier om een nieuwe eigenschap gaan die geen van beide ouders hebben. Veel veranderingen doen er niet toe, maar sommige veranderingen geven een klein nadeel of juist een klein voordeel. Je hebt dieren die hard kunnen lopen en dieren die dat niet zo goed kunnen. Als een dier door zo'n verandering of mutatie iets harder kan lopen dan zijn broertjes of zusjes heeft het een heel klein voordeel en daardoor een iets grotere kans om volwassen te worden en zich voort te planten. Iets harder kunnen lopen kan een middel zijn om te overleven door ofwel net aan een roofdier te ontsnappen ofwel om, als roofdier, een prooi te vangen. De nakomelingen van deze overlever hebben een kans van vijftig procent dat zij dat hardloopen erven.

De meeste veranderingen zijn niet dramatisch maar na een groot aantal generaties kunnen vele kleine voordelen een groot voordeel worden en kunnen de hardlopers een aanzienlijk aandeel van de groep gaan uitmaken. Met andere woorden er zijn nu twee groepen in de soort: snelle en minder snelle lopers. Na heel veel generaties kan er al sprake zijn van een variant. Nog later van een andere soort.

Eén zo'n kleine mutatie zal geen groot verschil uitmaken maar een combinatie van mutaties kan dat wel. Ook kan een kleine mutatie belangrijk worden als de omstandigheden veranderen.

Vroeger, vlak na de Tweede Wereldoorlog, werd er veel met DDT gespoten, een gif om insecten mee te doden. Bijna alle vliegen die dit gif binnenkregen gingen dood. Maar een kleine minderheid van die vliegen had geen last van het gif. Dit kwam door een kleine mutatie die misschien al heel lang bestond en van de ene generatie op de an-

dere was overgebracht zonder dat hij een merkbare invloed had gehad. Toen de omstandigheden veranderden, dat wil zeggen toen dit gif overal gespoten werd, overleefden de vliegen die resistent waren en stierven de niet-resistente vliegen. De overlevende vliegen konden zich voortplanten, de dode vliegen was dat uiteraard niet vergund. Het gevolg is dat nu vrijwel alle vliegen resistent zijn tegen DDT want de andere zijn uitgestorven. De eigenschappen van vliegen zijn tegenwoordig dus anders dan vóór de Tweede Wereldoorlog.

Op dezelfde manier kan een nooit opgemerkte mutatie ervoor zorgen dat in tijden van voedselschaarste de ene groep dieren het niet redt en de andere juist floreert. Oude soorten sterven uit en er komen nieuwe. Dat veel soorten dieren hard kunnen lopen komt omdat trage prooidieren opgegeten worden en trage roofdieren geen prooi kunnen vangen en dus verhongeren. Dat er toch trage dieren zijn, zoals de mens, komt omdat ook andere manieren zijn om je tegen tijgers, wolven of haaien te beschermen, of op andere manieren aan je eten te komen. Spinnen bijvoorbeeld hebben veel geduld.

De evolutie is een proces dat al miljarden jaren aan de gang is. Het eerste paar miljard jaar werkte de evolutie ook, maar het voorname resultaat was dat er steeds meer soorten bacteriën ontstonden. Zolang er leven is, vreten levende wezens elkaar op. De bacteriën voeden zich met andere bacteriën. Bij een van die ontelbare wederzijdse verorberingen zijn eens een aantal bacteriën een andere bacterie binnengedrongen. Normaal gesproken zouden de binnengedrongen bacteriën opgegeten zijn, maar in dit geval bleken de indringers zich goed te kunnen voeden terwijl de gastheer in leven bleef. Het bleek een voortreffelijke manier van samenleven, of symbiose, te zijn. Alle hogere levensvormen zoals planten en dieren, u en ik, hebben overblijfsels van die indringers in hun cellen zitten. Dit zijn de zogenaamde mitochondriën. Deze mitochondriën hebben hun eigen DNA en zorgen voor de energievoorziening van de cel. Na dit 'ongeluk' vond er een explosie van nieuwe levensvormen plaats. Ook wij zijn daar uiteindelijk uit voortgekomen.

De evolutietheorie is een elegante theorie die een verklaring geeft voor de vele verschillende vormen van leven die er zijn. Nieuwe ontdekkingen hebben de theorie alleen maar bevestigd. De grondlegger van de evolutietheorie, Charles Darwin, is een van de grootste geleerden uit de geschiedenis.

Toch zijn er veel mensen die de evolutietheorie blijven verwerpen. Ze hebben daar verschillende redenen voor.

Het is ten eerste in strijd met het scheppingsverhaal van de Bijbel. Met andere woorden, de religieuze hersenspoeling verhindert mensen naar logische argumenten te luisteren: wat de Bijbel zegt is waar.

Een andere groep mensen beschouwt de mens als de hoogste vorm van de schepping. Het streelt hun ijdelheid te denken dat God, de Almachtige, de Schepper van het heelal, de mens speciaal heeft geschapen naar Zijn beeld en gelijkenis. (Het feit dat mannen een baard hebben, bewijst dus dat God een baard heeft.) Zij vinden het een ondragelijke gedachte dat ze van een aap zouden afstammen. Zelf vind ik dat een boeiende gedachte. Toen ik het boek *The Ancestor's Tale* van Richard Dawkins las, waarin hij teruggaat naar steeds verdere voorouders, raakte ik meer en meer gefascineerd door alle levensvormen die ons zijn voorgegaan en waarvan wij afstammen. Eén ononderbroken lijn van onze eerste gemeenschappelijke voorouder, miljarden jaren geleden, naar alle wezens die nu de aarde bevolken. Dat is heel wat anders dan de armzalige zesduizend jaar van de Bijbel. Staat u er eens bij stil dat geen van uw voorouders in die miljarden jaren is overleden voordat hij of zij zich had voortgeplant om een volgende voorouder van u op de wereld te zetten. Niet één! Net zo fascinerend vind ik het feit dat de atomen waaruit wij bestaan al miljarden jaren oud zijn. De waterstofatomen – en helium, maar dat is geen bouwstof voor ons lichaam, en een klein beetje lithium – zijn al kort na de Oerknal ontstaan maar de zwaardere atomen zijn pas later gevormd in stervende, ineenstortende en vervolgens exploderende sterren. Bij die explosies werd deze nieuw gevormde materie het heelal in geslingerd. Uit dit stof en de al aanwezige waterstof

vormden zich nieuwe sterren en hun planeten. Afgezien van waterstof, helium en lithium is al het materiaal waaruit de aarde, en dus ook wij, bestaan, gevormd in sterren die allang verdwenen zijn. Wij zijn gemaakt van sterrenstof. Op een niet-mystieke en – in de meest letterlijke betekenis van het woord – materiële manier zijn wij één met het heelal. Voortdurend ademen wij atomen in die kort geleden of miljoenen jaren geleden door andere wezens zijn uitgeademd. Door de stofwisseling worden atomen uit ons lichaam voortdurend vervangen door andere. Het stof waaruit ons lichaam bestond toen we geboren werden is al verschillende keren helemaal vervangen. Zoals een vlam uit steeds andere moleculen en atomen bestaat maar voor ons gevoel toch dezelfde vlam blijft, zo drijft onze persoonlijkheid – ons ik – op een onophoudelijke stroom van steeds wisselende materie. Totdat we doodgaan, maar ook het stof waartoe we zullen wederkeren, wordt weer in andere levende wezens opgenomen. Wij zijn dus niet het uit klei gevormde evenbeeld van God. Onze geschiedenis is veel boeiender.

Een ander bezwaar dat sommige gelovigen tegen de evolutietheorie hebben is dat in hun opvatting de evolutie berust op toeval, en dat een mens niet door toeval ontstaan kan zijn.

Dit bezwaar berust op een misverstand, een misverstand dat overigens bewust in stand wordt gehouden. Afzonderlijke mutaties, de fouten in het DNA, ontstaan inderdaad toevallig. De evolutie zelf berust niet op toeval maar op natuurlijke selectie. De natuur selecteert wat goed is en wat niet. Slechte mutaties overleven niet en worden niet aan het nageslacht doorgegeven. Gunstige mutaties blijven bestaan omdat deze wel worden doorgegeven. De drager van het gemuteerde gen moet zich kunnen voortplanten, dat is het enige criterium. Mocht u zich dus afvragen wat gunstige mutaties zijn: gunstige mutaties zijn die welke er voor zorgen dat de drager van die mutatie zich voortplant. Zo'n mutatie hoeft helemaal niet zo gunstig te zijn voor het individu dat die genen in zich draagt. Velen onder u kennen wel vrouwen in hun omgeving met borstkanker of mannen met prostaat-

kanker. Deze ziektes zijn vaak – in ieder geval gedeeltelijk – erfelijk bepaald. Ze openbaren zich meestal pas wanneer deze mensen zich al hebben voortgeplant. Voor de evolutie maakt het dan niets meer uit, hoe triest dat voor de personen in kwestie en hun omgeving ook is. Vaak zeggen we dat de natuur mooi is. In zekere zin is dat ook zo, maar de natuur is volkomen onverschillig voor het welzijn van individuen. Het enige waar het in de natuur op aankomt, is voortplanten of niet voortplanten. De natuur hanteert geen morele maatstaven. Dat kun je betreuren maar het is niet anders.

Toch vinden veel mensen dat er een Ontwerper moet zijn. Als voorbeeld wordt vaak het oog genoemd. Je hebt toch niets aan een beetje oog, of een kwart of een half oog? Het oog moet volgens deze mensen ontworpen zijn. Het is veel te gecompliceerd om ‘toevallig’ te kunnen ontstaan. Zelfs Charles Darwin kon zich nauwelijks voorstellen hoe het oog zich heeft kunnen vormen.

Het oog is niet ontworpen. Het is ook niet door een wonder ontstaan maar door evolutie. Dat wil zeggen in hele kleine stapjes. Het eerste stapje is een cel die lichtgevoelig is. Er zijn stoffen die reageren op licht. Die stoffen kunnen in een cel worden gemaakt. Als een diertje één zo’n cel heeft kan het zich nog geen beeld vormen van de wereld om zich heen, maar het kan wel het verschil tussen licht en donker waarnemen. Als het plotseling in een schaduw terecht komt, merkt het dat. Het kan betekenen dat er een ander dier boven hem zwemt dat hem graag zou oppeuzelen. Het diertje maakt dat het wegkomt en is voorlopig gered. Eén zo’n lichtgevoelige cel kan dus voor dat dier al het verschil uitmaken tussen leven en dood. Het heeft dus een voordeel ten opzichte van zijn totaal blinde broertjes en zusjes. Als dieren één lichtgevoelige cel kunnen maken is het maar een klein stapje naar het maken van meer van deze cellen. Op die manier heb je al een lichtgevoelig plekje en dus een groter onderscheid tussen licht en donker. Zo’n dier kan het verschil waarnemen tussen licht, vrij licht, vrij donker en donker. Weer een voordeeltje.

Zo’n lichtgevoelig plekje zal in of vlak onder de huid liggen, want

aan lichtgevoelige cellen in bijvoorbeeld je maag heb je niks. Nu is de huid nooit helemaal vlak. Elk dier heeft rondingen bobbels en kuilen aan zijn oppervlakte. Als het lichtgevoelige plekje in een hol gedeelte van de huid ligt, kan dit zich verder krommen en ontstaat er een lichtgevoelig kuiltje. Dit is weer een klein stapje, maar wel belangrijk want nu kan het dier al min of meer waarnemen uit welke richting het licht komt. Als het kuiltje dieper wordt, neemt de richtingsgevoeligheid toe. Spieren om het kuiltje kunnen het verschillende kanten opdraaien. Als het kuiltje zich verder kromt ontstaat er een holte met een gat ervoor. Dat gaatje werpt al een beeld van de buitenwereld op de lichtgevoelige cellen in de holte. Dit beeld is nog onscherp maar je kunt nu toch al van een primitief oog spreken. De holte vult zich met een doorzichtige stof (als het ondoorzichtig zou zijn zou dat een nadeel opleveren). Dit geeft stevigheid aan het oog. De holte wordt vervolgens afgesloten met een doorzichtige huid, waardoor het inwendige beschermd wordt. Deze huid kan zich in het midden verdikken: er ontstaat een oog lens en daardoor een scherp beeld. Het begint al aardig op ons oog te lijken. Steeds komen er nieuwe, kleine aanpassingen, want de concurrentie past zich ook aan. Er zijn in de natuur verschillende soorten ogen. De nautilus, een soort poliëpslak, heeft een oog zonder lens. De facetogen van insecten zijn niet in een kuiltje maar op een bobbeltje ontstaan. Later kwamen er verschillende soorten lichtgevoelige cellen die op bepaalde golflengten van het licht reageren: er was kleur. Vissen, reptielen en vogels hebben vaak een veel beter kleuronderscheidingsvermogen dan zoogdieren. Zoogdieren moesten zich in de tijd van de dinosauriërs een beetje gedeisd houden. Daardoor werden veel zoogdieren nachtdieren, zodat ze minder kans liepen opgegeten te worden. Dat is de reden dat veel zoogdiersoorten kleurenblind zijn geworden. De mens heeft voor een zoogdier zeer goede ogen: wij kunnen drie kleuren onderscheiden, maar veel vogels en reptielen vier.

De ontwikkeling van het oog is natuurlijk veel ingewikkelder dan wat ik hierboven verteld heb, maar het is duidelijk dat ook een com-

plex orgaan als een oog in kleine stapjes kan evolueren. De ontwikkeling van een lichtgevoelige cel tot een werkend oog heeft miljoenen jaren in beslag genomen. Evolutie kost tijd en die tijd was er in overvloed. Een ontwerper was daarbij niet nodig. Sterker nog: er zitten fouten in ons oog waarvoor iedere ontwerper zich zou moeten schamen.

Als u een elektronische fotocamera zou ontwerpen, hoe zou u dat dan doen? U hebt een donker kastje nodig met aan de voorkant een lens. Die lens moet u iets kunnen verplaatsen zodat u kunt scherpstellen. Een diafragma-instelling is handig om over- of onderbelichting te voorkomen. Foto-elektrische cellen hebt u natuurlijk ook nodig, een geheugen waarin u het beeld opslaat, en verbindingen tussen de fotocellen en het geheugen. Bij het oog vormen zenuwen de verbinding tussen aan de ene kant de staafjes en kegeltjes in het netvlies die het licht registreren en aan de andere kant de hersenen die daar een samenhangend beeld van maken. Maar, nu komt het, de zenuwen lopen vóór de staafjes en kegeltjes langs! Geen enkele ontwerper zou dat bedacht hebben, en als hij het wel bedacht zou hebben zou hij door zijn baas op staande voet zijn ontslagen. De zenuwen zitten dus het licht in de weg. Dit is in de evolutie aangepast door deze zenuwen heel dun te maken, zodat de lichtgevoelige cellen er zo weinig mogelijk last van hebben. De zenuwen van dit netvlies moeten natuurlijk wel naar buiten om de lichtsignalen door te geven aan de hersenen want anders zie je nog niets. Daarom zit er een gat in het netvlies waardoor de oogzenuw naar buiten kan. Dat gat vormt de zogenaamde blinde vlek. U merkt er niets van omdat uw hersenen u bedriegen, maar in het beeld van uw oog ontbreekt een stukje. Dom ontwerp. *Stupid design.*

Dan zijn er gelovigen die de evolutietheorie verwerpen omdat de evolutie een kwestie is van overleven of doodgaan. Evolutie staat volgens hun gelijk aan het recht van de sterkste. Zij geloven liever dat een goede God alle soorten geschapen heeft.

Evolutie heeft niets te maken met het recht van de sterkste. Dit is

een misvatting die voortkomt uit een verkeerd begrip van de term *the survival of the fittest*, het overleven van de best aangepaste. De evolutietheorie beschrijft hoe de soorten zijn ontstaan maar heeft het niet over het recht van de sterkste of welk recht dan ook. De individuen die het best aan de omstandigheden zijn aangepast, de *fittest*, overleven. Zo werkt de evolutie. De evolutietheorie geeft geen moreel oordeel. De misvatting dat *survival of the fittest* hetzelfde is als het recht van de sterkste, is door veel mensen misbruikt om onrecht, onderdrukking of discriminatie te rechtvaardigen. Als een haas door zijn snelheid en wendbaarheid aan de tanden van een vos ontsnapt, is de haas fitter dan de vos hoewel de vos sterker is.

De dood speelt inderdaad een grote rol in de evolutie. Zo leggen verschillende soorten vissen grote hoeveelheden eitjes, soms wel duizenden tegelijk. Uit die duizenden eitjes komen duizenden visjes, maar van die duizenden visjes worden er maar een paar volwassen. De rest wordt voortijdig opgegeten. De natuur is zeer kwistig met de dood. Dat kun je vervelend vinden maar het resultaat is wel dat er een grote soortenrijkdom bestaat. Miljoenen soorten die elk op hun eigen manier uitstekend functioneren en elk hun eigen schoonheid hebben.

Ik heb het al eerder over de boosaardigheid van God gehad en Hij beperkt zich daarbij niet tot de mensen. Het vrouwtje van een bepaalde soort sluipwesp legt haar eitjes altijd in een bepaalde rups, andere sluipwespen leggen hun eitjes in andere rupsen of in wormen. Zon rups is ten dode opgeschreven. De eitjes komen uit en de larven vreten de rups van binnenuit op'. De rups kronkelt. Waarom hij kronkelt is na een tijdje niet meer duidelijk. Is het de pijn of zijn het de larven die bewegen? Als de larven genoeg hebben gegeten barst de rups of wat daarvan over is, open en komen de larven eruit. Waarom schept God een wesp die zo haar eitjes legt? Heeft een voorouder van dat rupsje misschien ook van een appel gesnoept? Het antwoord is dat God geen enkele soort geschapen heeft. Voor Darwin was de sluipwesp een reden om niet meer in een goedertieren Schepper te

kunnen geloven.

Als ik zeg dat God slecht is, betekent dat niet dat God echt slecht is. God kan niet slecht zijn omdat Hij niet bestaat. God is alleen slecht als je de consequenties trekt uit de eigenschappen die Hem door Zijn aanbidders worden toegeschreven. Een goede God zou nooit de manier van voortplanten van een sluipwesp hebben bedacht. ‘Dat komt niet door God, want Hij is oneindig goed. Dat komt door de zondeval of door de duivel!’ Lazer op! Gebruik uw verstand!

Veel gelovigen blijven intussen de evolutietheorie bestrijden. Als het ene argument weerlegd is, bedenken ze wat anders. En daarna weer wat anders. En als ze niets nieuws meer weten, komen ze met een oud argument dat al eerder is weerlegd, zoals het argument dat evolutie in strijd zou zijn met de Tweede Hoofdwet van de thermodynamica.

Nee, nou niet weglopen! Zo moeilijk is het heus niet!

De Tweede Hoofdwet kan op verschillende manieren worden gedefinieerd. Een van die definities zegt dat in een gesloten systeem – bijvoorbeeld in een thermoskan – een maximale chaos wordt bereikt. Wat is een maximale chaos? Dat is een toestand die op zoveel mogelijk verschillende manieren kan worden verwezenlijkt. Een voorbeeld.

We vullen een thermoskan voor de helft met lauw water. Vervolgens gooien we er een paar ijsblokjes bij, ijsblokjes in de vorm van stekelbaarsjes of kikkertjes. We doen de thermoskan dicht. We hebben nu een gesloten systeem. De volgende dag gaan we kijken wat er gebeurd is met de ijsblokjes en het water. Waarschijnlijk zijn alle ijsblokjes gesmolten en is het water kouder dan het lauwe water dat we er eerst in gegoten hadden. Ook de lucht in de kan heeft dezelfde temperatuur als het water. U had niet anders verwacht. Het is vrij gemakkelijk om water van een bepaalde temperatuur te krijgen: water van verschillende temperatuur bij elkaar gieten, hete stoom door koud water jagen, koud water verwarmen enzovoort. Zo’n toestand van maximale chaos heeft – zoals dat heet – een hoge entropie, want

die is op veel manieren te realiseren.

Maar wat onmogelijk is, is het omgekeerde: u doet vrij koud water in de thermoskan, sluit hem af en de volgende dag blijkt het water lauw te zijn geworden en drijven er stekelbaarsjes van ijs in. Deze toestand heeft namelijk een lage entropie – een lage waarschijnlijkheid – en de Tweede Hoofdwet zegt dat een gesloten systeem streeft naar een maximale entropie. Er kunnen niet spontaan ijsblokjes ontstaan in een gesloten thermoskan, laat staan in de vorm van stekelbaarsjes. Zelfs al zou de thermoskan warmte lekken en een paar dagen in de vrieskou staan, dan nog ontstaan er geen ijsblokjes, hoogstens een laag ijs aan de bovenkant, of, als het maar koud genoeg is, één klomp ijs. Er kunnen dus niet zonder meer ingewikkelde toestanden ontstaan uit een eenvoudige toestand.

‘Zie je wel!’ roepen de creationisten, ‘Leven kan niet uit dode materie ontstaan en ingewikkelde levensvormen zoals bijvoorbeeld een torenvalk niet uit simpele levensvormen als bacteriën!’

Hoho! De Tweede Hoofdwet geldt voor gesloten systemen en de aarde is geen gesloten systeem. Dat wil niet zeggen dat de Tweede Hoofdwet buiten een thermosfles niet geldig is.

Entropie heeft de neiging voortdurend toe te nemen. Neem de hele stofwisseling. Om in leven te blijven moet u eten. Aardappels, gebak met slagroom, karbonades, kiwis, gevulde koeken, sperziebonen, noem maar op, al dit eten heeft een ingewikkelde samenstelling en heeft dus een lage entropie. Het zal u wel eens opgevallen zijn dat resten van het eten uw lichaam ook weer verlaten. Het heeft dan een hoge entropie: het is poep. Van allerlei spijsen kunt u poep maken, maar het is onmogelijk van poep een sperzieboon te maken. Dus opnieuw zouden de creationisten kunnen roepen: ‘Zie je wel!’ Maar u weet net zo goed als ik dat het doel van eten niet het maken van poep is maar dat het dient om het lichaam energie te geven en gezond te houden. De entropie van het lichaam moet laag worden gehouden, afbraakstoffen moeten weg, nieuwe cellen moeten worden gemaakt. Lage entropie op de ene plaats veroorzaakt hoge entropie op een an-

dere plaats. De sperzieboon verandert gedeeltelijk in poep maar het andere gedeelte wordt gebruikt als brandstof, en voor het herstel en de groei van het lichaam.

Het ontstaan van leven en het evolueren van ingewikkelde levensvormen als de mens is niet in strijd met de Tweede Hoofdwet. Als dat wel zo was zou uit een bevruchte eicel nooit een volwassen mens kunnen groeien.

Hoe het leven is ontstaan, weten we niet, want niemand was erbij om het waar te nemen, maar wel wordt er aan verschillende universiteiten onderzocht hoe het leven kan zijn ontstaan.

Creationisten spreken bij voorkeur niet over de evolutietheorie maar over ‘darwinisme’ alsof het om een of andere sekte gaat, een geloof. De evolutietheorie is niet één van de theorieën over het ontstaan van de soorten, maar dé theorie. Biologen en paleontologen kunnen op details van mening verschillen maar allemaal zijn ze ervan overtuigd dat de evolutietheorie juist is. Evolutietheorie is wetenschap. Wetenschap vereist logica en onderzoek, en vooral hard werk. Een goede wetenschappelijke theorie is falsificeerbaar. In theorie is het mogelijk een vondst te doen waaruit zou blijken dat de theorie niet klopt. Als je bijvoorbeeld een fossiel van een hedendaags konijn zou vinden in dezelfde aardlaag als een dinosaurus dan hebben de biologen wat uit te leggen. Zolang deze of soortgelijke vondsten niet gedaan worden is de evolutietheorie de enig juiste theorie.

Bij creationisme of Intelligent Design is er geen sprake van falsificeerbaarheid. Ook zit er geen logica in en hebben de creationisten niets onderzocht. Het gaat daar anders: een religieuze autoriteit laat een scheet wapperen, steekt zijn rechterwijsvinger op en verklaart plechtig ‘Dit is de Waarheid.’ De gelovigen knikken vroom.

Evolutietheorie is wetenschap, creationisme is schetenwap.

God en de kerk

Het hoogste gezag ligt bij God. Dat gezag wordt uitgeoefend door

de kerk, de moskee, of wat voor geestelijkheid dan ook, en de gelovigen doen wat de kerk zegt. Zo willen de kerken het graag doen voorkomen, maar de praktijk is anders. Nog afgezien van het feit dat vele gelovigen helemaal niet doen wat hun kerk, moskee of synagoge zegt, ligt het hoogste gezag niet bij God maar bij de kerk. Omdat God nogal zwijgzaam van aard is, vertellen de kerken wat God volgens hun had moeten zeggen. Zij stellen de regels op.

De regels van de kerk betreffen niet alleen de manier waarop de gelovigen zich hebben te gedragen – wat ze moeten, wat ze mogen en vooral wat ze niet mogen – maar ook wat Gods eigenschappen zijn en hoe het hiernamaals eruitziet. Alle kerken doen dat anders. Moslims mogen geen wijn drinken maar als de Rooms-Katholieke Kerk op één punt verdraagzaam is, dan is het wel op het gebied van alcohol. In veel religies kunnen zondaars door God worden vergeven, maar goede calvinisten geloven in predestinatie, dat wil zeggen dat God al voordat iemand geboren is, besloten heeft of hij of zij wel of niet naar de hemel gaat.

De meeste religies kennen twee vormen van eeuwig leven: de hemel en de hel. De Rooms-Katholieke Kerk kent er maar liefst vier.

Op de eerste plaats – om het op zijn rooms te zeggen in plaats van ‘in de eerste plaats’ – op de eerste plaats dus hebben we de hemel. De hemel is bestemd voor de zaligen. Dat zijn de mensen die volgens de geboden van de kerk hebben geleefd, of desnoods aan het einde van een zondig leven nog net op tijd hebben gebiecht en de sacramenten van de stervenden hebben ontvangen. Een van de reclameslogans van de Rooms-Katholieke Kerk is dat zij – en vrijwel zij alleen – de sacramenten toedienen die je op een gemakkelijke manier naar de hemel brengen. Als de roomsen gelijk hebben, zijn er meer roomse zaligen dan zaligen van alle andere geloven bij elkaar.

In de hemel is iedereen in de nabijheid van God en daardoor volmaakt gelukkig. Je zou dus denken dat er in de hemel geen rangen en standen voorkomen maar dat klopt niet. Ik heb eens een Nederlandse kardinaal horen verklaren dat er moslims zijn die veel hoger in de

hemel kunnen komen dan hij. Er moeten dus verschillende graden van volmaaktheid zijn: van uiterst volmaakt tot een heel klein beetje volmaakt.

In de tweede plaats hebben we de hel. Die is voor alle ernstige zondaars die niet hebben kunnen biechten. Voor eeuwig verdoemd; het hellevuur voor al degenen die de oneindige goedheid van God niet op waarde hebben weten te schatten. Als het goed is zijn de roomsen in de hel in de minderheid.

De derde mogelijkheid is het vagevuur. Hier verblijven de zielen van degenen die niet verdoemd zijn maar die te veel op hun kerfstok hebben om zonder meer tot de hemel toegelaten te worden. Zij moeten hier eerst hun zonden boeten. Dus eerst het vagevuur en dan de hemel. Hoe dat kan in een hiernamaals waarin geen tijd bestaat, is een van de vele mysteries die de roomse gelovigen in blijdschap dienen te aanvaarden.

Het vagevuur is een onuitputtelijke bron van inkomsten voor de kerk. Hoe meer er gebeden wordt voor de overledenen in het vagevuur, des te eerder mogen ze naar de hemel. De beste manier is het laten opdragen van een mis voor de overledene. Voor de kerk brengt dat geld in het laatje. De overledene krijgt een volle aflaat waardoor zijn straf geheel wordt kwijtgescholden. Ook hier laat God Zijn mededogen afhangen van wat anderen doen. Na één zo'n mis is de ziel van de overlevende al in de hemel. Dat neemt niet weg dat de kerk graag ziet dat er meer missen worden opgedragen voor dezelfde overledene, want als de overledene al in de hemel is gaat de aflaat naar een andere ziel. Er zullen altijd genoeg zielen in het vagevuur verblijven om de financiële noden van de kerk tot in lengte van dagen te lenigen.

Tenslotte is er het voorgeborchte. Dit is het voorportaal van de hel. Hierin vertoeven de zielen van degenen die niet verdoemd zijn maar ook niet in aanmerking komen om de hemelse zaligheid binnen te gaan. Daarvan zijn er twee categorieën. De eerste is die van de rechtvaardigen, en met name de aartsvaderen, die vóór de Verlossing

zijn overleden. Toen Adam en Eva van de verboden vrucht hadden gegeten, gingen daardoor niet alleen alle mensen dood, maar werd ook de toegang tot de hemel gesloten. Omdat de zielen van deze rechtvaardigen niet naar de hel hoefden, zat God een beetje met ze onthand en heeft Hij ze daarom onderdak gegeven in het voorgeborchte. Na de Verlossing mochten deze zielen pas naar de hemel. Om de ruimte daarna niet onbenut te laten heeft God het voorgeborchte een andere bestemming gegeven.

Als baby's en jonge kinderen die niet gedoopt zijn overlijden, hebben ze geen gelegenheid gehad om te zondigen, maar ze dragen nog wel de erfzonde met zich mee. Net als de aartsvaders vóór de Verlossing krijgen deze kinderen na de Verlossing geen toegang tot de hemel. Zij moeten de eeuwigheid zonder hun papa en mama in het voorgeborchte doorbrengen, want hun ouders verblijven in een van de drie andere hiernamaalsen.

Hier blijkt dat de oneindig barmhartige God van de Kerk van Rome niet vies is van bureaucratie. (Dat ik het vaak over het roomse geloof heb, komt niet omdat ik die godsdienst erger vindt dan alle andere maar omdat ik hier door mijn opvoeding het meeste van afweet. Alle andere godsdiensten hebben evenzeer hun eigenaardigheden.) God laat onschuldige kinderen niet toe in hemel als ze niet gedoopt zijn want zij zijn nog steeds schuldig aan de erfzonde. Deze kinderen hadden zichzelf niet kunnen dopen. Dat kunnen alleen anderen doen. Ook de ongedoopte kinderen worden gestraft voor wat anderen hebben gedaan of, liever gezegd, nagelaten. Het kind komt aan bij de hemelpoort en zegt: 'Ta ta!' Dan zegt Petrus, die volgens de roomse folklore als portier bij de hemelpoort staat: 'Ik zie het al: geen stempeltje van de kerk. Weg met jou!' 'Ta ta!' Het zal je God maar wezen!

Naast de doop is ook de biecht een vorm van goddelijke bureaucratie. Je mag miljoenen mensen vermoorden, maar als je biecht vlak voor je dood, ga je toch – eventueel via het vagevuur – naar de hemel. Als Adolf Hitler, die tenslotte katholiek was, gebiecht had nadat

hij samen met Eva Braun het gif had ingenomen, dan zouden zijn zonden hem vergeven zijn. Hij zou natuurlijk wel naar het vagevuur moeten, maar er zou maar één roomse nazi een mis voor hem hebben hoeven laten lezen en hopla... Hitler in de hemel! Miljoenen van zijn slachtoffers, van wie de meesten niet gedoopt waren, zouden nu zuchten in de hel. Nou zult u zeggen: is dat niet wat ver gezocht? Nee, dat is het niet.

Constantijn de Grote, de eerste christelijke Romeinse keizer, was even wreed als de meeste van zijn voorgangers. Hij leverde bloedige veldslagen en liet mensen die hem niet bevielen uit de weg ruimen. Nadat hij zijn zwager en politieke tegenstander Licinius had verslagen na twee veldslagen, spaarde Constantijn Licinius' leven en zwoer plechtig geen wraak te zullen nemen. Later liet hij hem toch vermoorden. Nog later liet hij zijn vrouw, Fausta, en zijn zoon Crispus terechtstellen. Hoewel hij het christendom steunde, liet hij zich pas dopen op zijn sterfbed. De reden? Door de doop worden alle zonden je vergeven. Dus zolang je nog niet gedoopt bent kun je alle misdaden begaan die je maar wilt.

Na zijn doop en zijn spoedig daaropvolgende dood werd Constantijn hartelijk verwelkomd in de hemel. Hij is door het Vaticaan heilig verklaard.

De laatste tijd is er in de media veel aandacht besteed aan het seksuele misbruik van kinderen door rooms-katholieke geestelijken. In veel artikelen die hierover in de pers zijn verschenen, worden twee zaken genoemd die dit misbruik in de hand zouden hebben gewerkt: het celibaat en de rooms-katholieke doofpot. Het celibaat heeft ongetwijfeld bijgedragen aan het gedrag van deze geestelijken maar er is nog een andere oorzaak en dat is de bureaucratische barmhartigheid van de roomse God. Een rooms-katholiek kan de grootste misdaden begaan, als hij er maar voor zorgt dat hij op zijn sterfbed biecht. Alle zonden worden hem dan vergeven. Dus zolang je leeft en gezond bent hoeft je je nergens wat van aan te trekken en kun je ook wat kinderen betreft je gang gaan. God is zo barmhartig dat de grootste

schurken in de hemel welkom zijn. Je moet dan natuurlijk wel rooms zijn. Veel maffialeiders zijn dan ook rooms.

Ook voor gewone stervelingen is de roomse God een bureaucraat. De meeste puberende jongens denken nogal eens aan seks of, zoals roomse priesters dat noemen: ze hebben onkuise gedachten. Dat is op zichzelf al een doodzonde. Vaak maken ze het nog erger door zichzelf te bevredigen. Een zo mogelijk nog ergere doodzonde. Zelf be-zondigde ik me daar ook aan toen ik jong was. Op een keer dat ik op de fiets van het jezuïetencollege naar huis reed, dacht ik: als ik nu een ongeluk krijg, ga ik naar de hel. Ik maakte toen een rekensommetje. Ik biechtte ongeveer eens in de twee maanden. Na de biecht verkeerde ik ‘in staat van genade’, dat wil zeggen dat ik – al dan niet via het vagevuur – tot de hemel toegelaten zou worden bij een onverhoopte dood. Ik wist ook dat ik na een dag of drie weer ‘in staat van doodzonde’ zou verkeren. Dat hield in dat als ik op een willekeurig ogenblik dood zou gan, ik een kans van ongeveer 57 op 60, oftewel 95 procent had om naar de hel te moeten. Ik was bang voor de Grote Bureaucraat maar ik hield niet van Hem.

Religieuze instellingen gaan tegen sommige zonden hevig tekeer, zoals tegen masturbatie of het gebruik van condooms door aidspatiënten, maar voor andere zonden tonen ze een groot begrip. Dit geldt vooral het vijfde gebod: Gijzult niet doden.

Natuurlijk mag je niet zomaar iemand vermoorden maar als het religieuze autoriteiten uitkomt, mag het opeens wel. Sterker nog, religieuze autoriteiten, zoals pausen en ayatollahs, moedigen het namens God of Allah vaak aan.

Mensenoffers en slijmen bij God

Misdaden worden altijd door anderen begaan, nooit door ons soort mensen. Bij de vaderlandse geschiedenis op de roomse lagere school hoorden wij alles over de martelaren van Gorcum, die in 1572 door de protestantse watergeuzen werden vermoord. Maar over Jan

de Bakker, de eerste protestantse martelaar in Nederland die in 1525 als ketter op de brandstapel zijn einde vond, hoorden we helemaal niets. En van alle andere ketters die op de brandstapel eindigden, werd ons verteld dat die door de Spanjaarden vermoord waren, niet door ons, Nederlandse katholieken. Op protestantse scholen werden al deze gebeurtenissen op een wat andere wijze onderwezen. Alleen de anderen doen zoiets, wij niet.

Toen de Spanjaarden Midden-Amerika veroverden, waren ze ontzet over de mensenoffers die de Azteken brachten aan de zon. De Azteken voerden regelmatig oorlogen met andere volkeren met als voornaamste doel het maken van krijgsgevangenen. Die krijgsgevangenen waren nodig omdat de zonnegod, Huitzilopochtli, mensenoffers eiste. Als er geen mensen werden geslacht ter meerdere glorie van de zon, zou die de volgende dag niet meer opkomen. De Azteken moesten dus wel. Niemand kwam op de gedachte om eens te proberen wat er zou gebeuren als er niemand werd geofferd. Vermoedelijk zou degene die de moed had gehad dat voor te stellen, zelf het volgende slachtoffer zijn geweest. Want God en Zijn ware gelovigen houden niet van tegenspraak.

Alle monotheïstische godsdiensten zijn per definitie onverdraagzaam en dictatoriaal. God duldt geen concurrenten naast Zich. Allah evenmin. Er is maar één God. Als iemand een ander geloof belijdt, aanbidt hij een andere God, en die kan niet bestaan, want onze en alleen onze God is de Enig Ware.

In naam van de Enig Ware God vonden er Kruistochten plaats, werden en worden er godsdienstoorlogen gevoerd, werden er heksen en ketters ter dood gebracht en werden de Twin Towers vernietigd.

Een leraar Grieks, een van de paters jezuïeten van wie ik les kreeg, vertelde eens in de klas dat het doden van een vijand een verdienstelijk werk was om in de hemel te komen. Toen er uit de klas protest opklonk, voegde hij er aan toe dat dat natuurlijk alleen voor een rechtvaardige oorlog gold. Was het leven maar zo eenvoudig. Wie heeft er gelijk als moslims en christenen oorlog met elkaar voe-

ren, zoals toen Karel Martel de Moren versloeg bij Poitiers, of tijdens de Kruistochten? Of tijdens de *Reconquista*, toen de ‘katholieke koningen’ Ferdinand en Isabella de Moren uit Spanje verdreven, of de oorlogen tussen moslims en joden in het Midden-Oosten, tussen de katholieken en protestanten in Noord-Ierland of tussen katholieken, orthodoxen en moslims in wat vroeger Joegoslavië heette? Of tussen soennieten en sjiieten? Alle partijen hebben God aan hun zijde en dus hebben ze allemaal gelijk. Zo bezien is het altijd goed een vijand te doden want een vijand is niet alleen jouw vijand maar ook een vijand van jouw God. Het is dan ook geen wonder dat je God een plezier doet met het doden van Zijn vijanden. Sterker nog, God eist dat Zijn vijanden worden gedood. Die vijanden hoeven geen soldaten te zijn: heksen, ketters, afvalligen en sodomieten (homo’s) zijn ook vijanden van God.

Niet alle kerkelijke leiders zijn bloeddorstige monsters. Op het Concilie van Tours in 1163 werd plechtig verklaard: ‘Het vergieten van bloed is de Kerk een gruwel.’ Deze nobele en verstandige uitspraak heeft onverwachte, gruwelijke gevolgen gehad. Een minder vredige kerkleider, Paus Innocentius VIII – innocentius betekent onschuldig – verklaarde in 1484 dat hem ter ore was gekomen dat mensen van beiderlei geslacht omgang hadden met de duivel en zodoende allerlei rampen over de wereld afriepen. Deze heksen moesten worden opgespoord en terechtgesteld. Omdat het vergieten van bloed de Kerk een gruwel was, werden heksen, en ook ketters, zonder bloedvergieten om het leven gebracht en wel op de wreedst denkbare manier: ze werden levend verbrand. Honderdduizenden mensenoffers voor God.

De Spaanse soldaten waren geschokt door de mensenoffers die de Azteken brachten, maar de mensenoffers in hun eigen land beschouwden ze als normaal. Vindt u dat het verbranden van heksen en ketters geen mensenoffers waren? Dan hebt u het mis. Als de Heilige Inquisitie in Spanje voldoende slachtoffers bijeen had gebracht werden die gezamenlijk verbrand. De veroordeelden kregen allemaal een

blok hout in hun mond gepropt zodat de toeschouwers niet werden gestoord door het geschreeuw, gegil of gekerm van deze arme drommels. Het geknetter van het vuur werd overstemd door een orkestje dat gepaste muziek ten gehore bracht. Geen mensenoffers? Zo'n massaterechtstelling heette '*auto-da-fê*'. Dat betekent 'hoogtepunt van het geloof'.

Wat bezielde de beulen, de magistraten en, niet te vergeten, de aangevers van heksen en ketters? Velen werden er beter van. Aangevers werden betaald, beulen hadden er hun broodwinning aan en magistraten kregen premies voor iedere veroordeling, maar het voor naamste was toch dat het doden van een vijand van God een verdienstelijk werk was om in de hemel te komen.

'Kijk eens God, ik heb een van uw vijanden gedood. Wat krijg ik daarvoor terug? Ik mag nu toch wel naar de hemel, hè?' Het brengen van mensenoffers heeft tot doel God te behagen. Zoals dictators worden omgeven door vleiers en intriganten die bereid zijn over lijken te gaan om het de grote leider naar de zin te maken en er zo zelf beter van te worden, zo wordt God gediend door mensen die over lijken gaan om er in het hiernamaals beter van te worden. Zo laat je God zien hoe sterk je in Hem gelooft. Het is slijmen bij God.

Je kunt je afvragen of je de vele aidsdoden in Afrika waar protestanten in Amerika en katholieken in Rome beiden medeverantwoordelijk voor zijn, tot de mensenoffers kunt rekenen. Er zijn goede redenen dat wel te doen. God heeft voorbehoedsmiddelen verboden, vinden deze gelovigen, en dus wordt God behaagd door condooms onder alle omstandigheden te verbieden of tegen te houden. Dat er daardoor massa's mensen doodgaan, is een bewijs te meer van een sterk geloof. Fundamentalistisch protestants Amerika en fundamentalistisch rooms Vaticaan slijmen bij God.

Kun je nu alle Amerikaanse protestanten en alle roomskatholieken verantwoordelijk stellen voor alle aidsslachtoffers in Afrika? Nee, natuurlijk niet. Het zijn niet de individuele gelovigen die schuldig zijn aan deze mensenoffers. Het zijn de machthebbers in deze reli-

gies. Bij de rooms-katholieken is dat het Vaticaan en de hele kerkelijke hiërarchie, bij de protestanten in de Verenigde Staten zijn het de fanatieke predikanten en de christelijke lobbies. De gelovigen hebben vaak helemaal geen weet van wat er, mede in hun naam, gebeurt, en als ze het wel weten hebben ze niet genoeg invloed om deze mensen-offers tegen te gaan. Wel mag je de machteloze gelovigen kwalijk nemen dat ze hun kerk niet verlaten. Vind ik.

De laatste decennia wordt de wereld geconfronteerd met een nieuwe vorm van offers aan God of, liever gezegd, aan Allah: het moslimfundamentalistische terrorisme. Zelfmoordaanslagen.

Een zelfmoordaanslag valt nooit goed te keuren, maar in sommige gevallen kun je er wel begrip voor opbrengen. Als je al meer dan een halve eeuw onderdrukt wordt, als je geen rechten hebt, als je land en je huis je worden afgepakt als je niet weet of je woonwijk de volgende week nog overeind staat, dan is het niet moeilijk een wanhoopsdaad te begaan. Een zelfmoordaanslag is dan in de eerste plaats een poging om aan de onderdrukking een einde te maken of er op z'n minst tegen te protesteren.

Waar absoluut geen begrip voor op te brengen valt is voor die andere, radicale moslims die zelfmoordaanslagen plegen om in de hemel te komen. Het verhaal over martelaren die in het hiernamaals tot in alle eeuwigheid over 72 hoeri's – bevallige maagden die altijd maagd blijven – kunnen beschikken is bekend. Voor sommige jongens, kinderen nog, kan dat een reden zijn om zelfmoordenaar te worden. Je wordt een 'martelaar', je krijgt status na je dood en je behaagt Allah. Overigens zijn deze martelaren helemaal geen martelaren maar (zelf)moordenaars. Een martelaar wordt per definitie door anderen vermoord, niet door zichzelf.

De aanslag door Al Qaïda op de Twin Towers in New York was een grootschalig mensenoffer, een islamitisch auto-da-fé, opgedragen aan Allah. Dat geldt voor alle Al Qaïda-aanslagen. De terroristen hadden geen persoonlijke reden om onschuldige burgers te vermoorden. Een van de terroristen van de Twin Towers had een geschreven

gebed tot Allah bij zich. Hij wilde naar de hemel. Een Al-Qaïda-aanslag is een vorm van Allah behagen om er zelf beter van te worden, met andere woorden het is slijmen bij Allah.

Mensenoffers aan Allah zijn trouwens niets nieuws. Volgens de islamitische goddelijke wet, de sharia, moeten afvalligen ter dood worden gebracht. Dus net als de God van de roomsen, eist de God van de moslims, Allah, mensenoffers. Niet alleen afvalligen, maar alle vijanden van Allah – zoals oneerbiedige schrijvers, tekenaars of filmers – moeten gedood worden.

Toen de filmer Theo van Gogh werd vermoord, had zijn moordenaar erop gehoopt zelf de dood te vinden. Hem zouden dan de 72 hoeri's ter beschikking staan. Van Goghs moordenaar is geen held en ook geen martelaar. Hij is een slijmerd. Hij bracht een mensenoffer om te slijmen bij Allah.

De Verlossing

Het wezen van alle christelijke godsdiensten is de Verlossing. God heeft Zijn Zoon naar de aarde gestuurd om de mensheid te verlossen van de erfzonde.

We hebben al eerder gezien dat God na de zondeval de slang bestrafte met de uitspraak: *'Op uw buik zult ge kruipen, stof vreten uw leven lang.'* Hij voegde nog daar het volgende aan toe.

'Ik zal vijandschap wekken tussen u en de vrouw, tussen uw kroost en haar kroost; dit zal u de kop verpletteren, maar gij zult loeren naar zijn hiel.'

Als u niet christelijk bent opgevoed, hebt u waarschijnlijk geen idee waar dit op slaat. Ik wel, want op school werd ons in de godsdienstles uitgelegd dat dit inhield dat God Zijn Zoon zou sturen om de mensheid te verlossen. Dat u dat niet begrijpt komt omdat de pastoor of de dominee u dat niet verteld heeft toen u klein was. Voor ons was dat volkomen duidelijk. De pastoor zei het, dus was het zo. Ga maar na: de slang, dat is de duivel, en het kroost van de vrouw, dat

zijn de mensen, en een van die mensen zal de duivel de kop verpletteren. Die ene mens is Jezus, die niet alleen de zoon is van de vrouw – met wie intussen Maria wordt bedoeld – maar ook de Zoon van God. Duidelijk toch?

Als een kind dat eenmaal begrijpt, begrijpt het dat zijn leven lang. Het is hem tenslotte door volwassen, intelligente mensen onderwezen.

Op bovenstaand bijbelcitaat en enkele andere, even cryptische teksten uit het Oude Testament is de verwachting gebaseerd dat de Messias, de Zoon van God, uit een maagd zou worden geboren en de wereld zou verlossen. Hij zou Zijn leven offeren om te boeten voor – nog steeds – die ene appel. Daarmee zou de mensheid verlost worden.

Waarom doet God dat? Waar is dat voor nodig? Als God de mensen vergiffenis wil schenken voor dat vreselijke misdrijf kan Hij toch zeggen: ‘Zand erover!’ Had Hij de mensen nog niet genoeg gestraft? Dood, ziektes, in pijn stervende kraamvrouwen, slavernij, onderdrukking van vrouwen, ongelukken, rampen, oorlogen en wat niet al. Bij het veroorzaken van sommige rampen en oorlogen was God bovendien zelf actief betrokken. Een van die rampen veroorzaakte Hij omdat alle mensen met uitzondering van Noach en zijn familie zondig waren, inclusief alle kinderen en vee. Dit was de Zondvloed, waarbij *‘alles stierf wat op het droge leefde met levensadem in zijn neus.’* Hij mengde zich in de oorlogen van de Joden tegen de Kananieten en de Filistijnen. Maar alle rampspoed die Hij over de mensheid uitstortte, gaf hem geen genoegdoening. Niet alleen de mensen moesten gestraft worden, maar Zijn Eigen Zoon, de Messias, moest een deel van de straf op Zich nemen. Alleen op die manier kon het eten van de appel worden vergeven.

Je zou denken dat als de Almachtige Zijn Zoon naar de aarde stuurt, Hij dat doet met macht en majesteit. Maar nee, Hij laat Zijn Zoon geboren worden uit een maagd want tenslotte is Hij de vader en niet een of andere sterveling. Maar hoe gaat dat dan verder met Zijn

Zoon? De Zoon is tenslotte ook God. Net als de Vader en de Heilige Geest is de Zoon almachtig, maar toch een beetje minder almachtig want Hij moet Zijn Vader gehoorzamen. Wat doet nu de bijna almachtige Zoon negen maanden lang in de buik van een tienermeisje? Hoe brengt Hij Zijn tijd door? Heeft een god niks beters te doen? Verveelt Hij Zich niet? En wanneer Hij eenmaal geboren is, gedraagt Hij zich net als iedere andere baby: Hij drinkt, boert, slaapt, huilt, piest en poept. Je bent God en je gedraagt je achtereenvolgens als een baby, een kleuter een kind. Het is één grote komedie: almachtig en alwetend zijn en je als een normaal, onnozel mensenkind gedragen. Allemaal om je later als Zoon van God te kunnen openbaren. Pas als Hij twaalf is, spreekt Hij een paar verstandige woorden in de tempel. Daarna houdt Hij zich totdat Hij dertig wordt weer van de domme.

Een ongelovige kan dit verhaal niet ernstig nemen. Hij gelooft toch al niet in God, maar dat een god zich zo zou gedragen is geen enkele serieuze gedachte waard. Een gelovige vindt het juist een teken van nederigheid. God verlaagt Zich tot de status van een gewoon mens. Daaruit blijkt juist hoezeer Hij ons liefheeft. Zo wordt weer eens aangetoond dat tegen een door een kind aangeleerd geloof nauwelijks kruid gewassen is.

Vanaf Zijn dertigste treedt Jezus in de openbaarheid. Hij preekt en Hij doet wonderen. Ik moet toegeven dat Zijn eerste wonder mij als wijnliefhebber wel aanspreekt: Hij verandert water in wijn op een bruiloft. Maar is dat nou de manier om je voor de eerste keer als God te manifesteren? Hij verricht nog meer wonderen. Hij geneest zieken en wekt Lazarus op uit de dood.

Als iemand eenmaal in God gelooft, laat hij zich van alles wijsmaken. Alle wonderen worden kritiekloos als echt gebeurd beschouwd, maar het probleem met al deze wonderen is dat er geen betrouwbare getuigenissen van zijn. Geen van de vier evangelisten, de mannen die elk een levensverhaal van Jezus geschreven hebben, heeft Jezus persoonlijk gekend. Al hun verhalen zijn van horen zeggen. En juist deze dubieuze wonderen zijn de reden waarom Jezus

door de meeste christenen als God wordt beschouwd.

Het is niet onmogelijk dat Jezus dacht dat hij de Messias was. Dat hij dacht dat hij door God was gestuurd om de Joden weer op het rechte pad te brengen, en misschien zelfs wel te bevrijden van de Romeinse bezetter. Hij heeft zich vreselijk vergist. Door het Joodse gezag werd hij beschouwd als een oproerkraai en wegens godslastering aan de Romeinen overgedragen.

Dat Jezus gekruisigd is, is hoogstwaarschijnlijk waar. In het Romeinse Rijk was men nogal gul met de doodstraf. Veel mensen zijn in de loop van de geschiedenis – niet alleen in het Romeinse Rijk – ten onrechte ter dood gebracht. Kruisiging is een van de gruwelijkste manieren om iemand terecht te stellen. Jezus was een tragische figuur, die het slachtoffer werd van verraad en gerechtelijke willekeur maar hij was één uit talloos veel miljoenen. Hij heeft nooit kunnen denken dat hij na zijn dood als God zou worden aanbeden.

Maar stel nu eens dat Jezus wel de Zoon van God was, dat Hij inderdaad was gekomen om ons te verlossen. In dat geval zou Hij alwetend zijn en wist Hij ook welke misdaden er later in Zijn Naam zouden worden gepleegd: oorlogen, vervolgingen, Kruistochten, heksenverbrandingen, ketterverbrandingen en nog veel meer. Als Zoon van God kan Jezus dan hiervoor verantwoordelijk worden gesteld. Ik ben tegen de doodstraf, maar als iemand de doodstraf heeft verdiend is het wel deze Zoon van God. Maar Jezus van Nazareth was niet de Zoon van God en is dus onschuldig aan het kruis gestorven.

Het grootste wonder dat Jezus zou hebben verricht was Zijn verrijzenis. Hij zou zijn opgestaan uit de dood. Ook hier moet je wel zeer goedgelovig zijn om dat voor waar aan te nemen. In geen van de vier evangeliën wordt de eigenlijke opstanding beschreven. Alle vier melden ze dat het graf van Jezus leeg was. Voor ongelovigen is het duidelijk: iemand heeft het lijk weggehaald, waarschijnlijk met een paar man, want er moest een zware steen worden weggerold. Nadat het graf leeg was aangetroffen, zou Jezus aan verschillende mensen verschenen zijn, maar merkwaardigerwijs wordt hij telkens pas ach-

teraf herkend. 'Hé, dat was Jezus!' Het is ongelofelijk dat op zo'n vaag verhaal een wereldgodsdienst is gebaseerd. Nog ongelofelijker is het dat nog steeds ongeveer een derde van de wereldbevolking een christelijke godsdienst aanhangt.

Jezus' kruisdood en opstanding hebben geleid tot de Verlossing. God heeft zich door het offer dat Jezus gebracht heeft, verzoend met de mensheid. De mensheid is verlost.

De levensboom is weer bereikbaar. De mensen gaan daardoor niet meer dood. Ze worden niet meer ziek. Er zijn geen oorlogen meer. De lasten van de bevalling zijn verlicht en er sterven dus geen vrouwen meer in het kraambed. Natuurrampen vinden niet meer plaats. De misdaad bestaat niet meer. Kortom, iedereen is volmaakt gelukkig.

Hebt u daar wel eens iets van gemerkt? Nee, ik ook niet. Als we echt verlost zijn, waarom merken we daar dan niets van?

'Jaja, hoho,' zeggen dominee en pastoor, 'het was natuurlijk niet de bedoeling dat Jezus Christus een heilstaat zou stichten. Het is een geestelijke verlossing: God heeft Zich weer met de mensen verzoend en daarom kunnen we de hemel weer in.'

Jaja, hoho, maar niet alleen naar de hemel. Het toegangsbeleid tot de hemel is nog steeds niet erg scheutig maar blijft afhankelijk van de zonden die de mensen hebben gepleegd. Zware zondaars gaan nog steeds naar de hel, de lichtere, roomse zondaars naar het vagevuur. De gepleegde zonden zijn dus niet vergeven. Ook de erfzonde is niet vergeven want ongedoopte kinderen gaan nog steeds naar het voor-geborchte van de hel en een bevalling is nog steeds geen pretje. De zonde, of liever gezegd het kwaad, is nog steeds niet uitgeroeid. De Verlossing geldt alleen voor het hiernamaals van de niet-zondaars, de heiligen, of van degenen die net op tijd hebben gebiecht of op een andere manier van hun zonden zijn afgeholpen. Dat Jezus gestorven is om ons te verlossen is onzin, baarlijke nonsens.

Over de Verlossing kunnen we zeggen dat het, ten eerste, nergens voor nodig was dat God Zijn Zoon mens liet worden en liet sterven,

en dat, ten tweede, de dood van Jezus niets heeft uitgehaald. Als God zich echt met de mensheid had willen verzoenen had Hij toch wel iets toeschietelijker mogen zijn. Een aarde zonder onderdrukking, honger en onrecht, een wereld zonder oorlog, slavernij en seksueel geweld, een gemakkelijke bevalling voor alle moeders, een samenleving zonder discriminatie en Auschwitz, een mensheid zonder eierstokkanker of de ziekte van Alzheimer.

De Verlossing? Het mocht wat. Een dooie mus is het.

Jezus van Nazareth wordt door velen aanbeden. Dat gebeurt op net zo veel manieren als dat er christelijke kerken zijn. Een van de meest in het oog lopende verschillen is de manier waarop het Avondmaal wordt gevierd. Het Laatste Avondmaal was de laatste keer dat Jezus samen met zijn leerlingen at, op de avond voordat Hij gekruisigd zou worden. De protestanten vieren het Avondmaal om Jezus te herdenken. Hierbij wordt in navolging van Jezus over het brood gezegd: 'Dit is Mijn lichaam.' Over de wijn wordt gezegd; 'Dit is Mijn bloed.' Zij zien dat als een symbool voor Jezus' nagedachtenis. In de katholieke en orthodoxe kerken wordt deze tekst letterlijk opgevat. De gelovigen eten daar letterlijk het lichaam van Christus en drinken letterlijk Zijn bloed. Je moet als God toch wel ver gezakt zijn. Miljoenen keren per dag veranderen het lichaam en het bloed van Christus in poep en pies. Wat is dat voor een God?

Ten slotte

Uit wat ik geschreven heb zou u de conclusie kunnen trekken dat ik alle gelovigen in de hele wereld heb willen beledigen. Dat is niet het geval. Ik heb wel harde woorden gebruikt. Dat heb ik uitsluitend gedaan om te laten zien hoe absurd het geloof in God of goden is. Op zichzelf maakt het mij niets uit wat u gelooft. Alle pogingen om met geweld de godsdienst te bestrijden wijs ik af. Ten eerste omdat vrijheid van godsdienst, waaronder ook de vrijheid om niet in God te geloven valt, een groot goed is. Ten tweede omdat vervolging averechts

werkt.

Maar, zult u misschien denken, heeft die schrijver dan helemaal geen respect voor andermans overtuiging? Om u de waarheid te zeggen: nee. Ik respecteer andermans opvattingen maar dat is iets anders dan respect hebben. Zoals gezegd mag u geloven wat u wilt, maar dat geloof is geen reden tot respect. Het is geen verdienste om katholiek, protestant of moslim te zijn. Ik heb respect voor veel mensen ongeacht hun godsdienst. Respect voor wat ze kunnen en voor wat ze doen, voor de manier waarop ze met anderen omgaan. Ik heb gelovigen en ongelovigen in mijn familie. Ik houd van beiden evenveel. Ook heb ik zowel gelovige als ongelovige vrienden en kennissen. Ze zijn me misschien niet allemaal even lief, maar dat heeft niets met hun levensopvatting te maken.

Hoewel ik van oordeel ben dat iedereen er goed aan zou doen het geloof in God op te geven en dat de godsdienst veel ellende in de wereld heeft veroorzaakt, moet ik toegeven dat godsdienst ook prachtige dingen heeft voortgebracht. Prachtige bouwwerken: moskeeën, kerken, synagogen, tempels. Prachtige beeldende kunst: beelden en schilderijen. Prachtige muziek met als hoogtepunt Bachs prachtige 'Matthäus Passion'. Allemaal prachtig, en dat meen ik. Ook in de Bijbel schijnen mooie passages voor te komen. Maar dat neemt niet weg dat er zonder godsdienst ook prachtige dingen worden gemaakt. Dat religieuze kunst een betrekkelijk groot deel van het totaal vormt, wordt veroorzaakt door de macht die religies hebben. Waar macht is, is geld. Kerkelijke instellingen kunnen daardoor net als wereldlijke overheden en rijke mensen als mecenas optreden door kunstenaars in dienst te nemen of door ze opdrachten te verstrekken.

Ook kan godsdienst voor veel mensen een troost betekenen bij verdriet en tegenslag. Of een sociale omgeving buiten de dagelijkse sleur of de dagelijkse strijd om het bestaan.

Dat alles respecteer ik. Mijn voornaamste bezwaar tegen godsdienst is niet dat mensen voor waar houden wat ik als onzin beschouw. Mijn bezwaar is wat de religieuze instanties, lobby's en fa-

natieke gelovigen doen: zich met andermans leven bemoeien en aanzetten tot onverdraagzaamheid en haat. Mensen vinden altijd wel redenen om elkaar de hersens in te slaan. Daar hebben ze geen godsdienst voor nodig. Maar als er geen godsdiensten meer zijn, is er tenminste één reden minder om elkaar naar het leven te staan.

Ik besef heel goed dat ook ongelovigen grote misdaden hebben begaan. Het toppunt is waarschijnlijk wel de Jodenvervolging door de nazi's. Maar vernietigingskampen zoals Auschwitz zouden er nooit geweest zijn als het officiële christendom niet negentien eeuwen lang haat had gezaaid tegen de joodse 'godsmoordenaars'. Deze haat kwam niet voort uit een persoonlijke haat tegen joodse mensen maar uit religieuze verblinding. Volgens het evangelie van Matteüs zou het hele Joodse volk bij de terdoodveroordeling van Jezus hebben geroepen: 'Zijn bloed kome over ons en onze kinderen.' Een kreet die alle vervolgingen van de joden moest rechtvaardigen. Maar Matteüs heeft Jezus nooit gekend. Hij was er niet bij toen Pilatus zijn handen in onschuld waste. Ook de andere drie evangelisten hebben Jezus nooit persoonlijk ontmoet. En 'heel het volk' was er trouwens ook niet bij en dat had bovendien wel wat anders aan zijn hoofd dan de dood te eisen van een religieuze fanaticus. Enige tientallen jaren na de dood van Jezus heeft Matteüs dit verhaal uit zijn duim gezogen, met rampzalige gevolgen.

Dat dit verhaal geloofd wordt, komt omdat het in de Bijbel staat, en de Bijbel is volgens de kerken door de Heilige Geest geïnspireerd en dus waar. Elk onrecht is geoorloofd, zolang je je maar op een heilig boek kunt beroepen, of het nu de Thora, de Bijbel of de Koran is. Heilige boeken hebben een debiliserende invloed op mensen. Ze geloven onmogelijke dingen die ze nooit zouden hebben geloofd als de boeken waarin die onmogelijke verhalen worden beschreven, niet heilig waren verklaard. En als het ze niet van kindsbeen was bijgebracht.

Dit roept een herinnering op aan mijn vroege jeugd. Toen ik een

jaar of zeven was en nog maar net kon lezen, kreeg ik van mijn ouders een boek cadeau. Het heette 'Dieren in hun omgeving'. Ik weet nog dat ik het woord 'omgeving' nog niet kende en het tot plezier van mijn familie uitsprak als 'ómgeving', met dezelfde intonatie als 'vondeling'. Welke dieren er allemaal in hun ómgeving waren te zien weet ik niet meer, maar er kwam één vreselijk monster in voor: de wolf. Een groot harig beest was het. Groter dan een paard, want één zo'n wolf had grootmoeder en Roodkapje opgegeten. Sterker nog: hij had ze héél doorgeslikt. Ze leefden nog toen de jager de wolf doodgeschoten en hem zijn buik opengesneden had. Een reusachtig monster moest het zijn. Later vernam ik dat een wolf net zo groot is als een herdershond en er ook ongeveer net zo uitziet. Hoe kon dat? Zo'n kleine wolf kon toch nooit twee mensen doorslikken? Dat verhaal van Roodkapje kon dus nooit echt gebeurd zijn. Navraag leerde me dat dat een algemene eigenschap van sprookjes is. Dat ze niet op waarheid berusten. Toen ik dat begrepen had werd de wolf uit het boek opeens veel minder angstaanjagend.

Veel mensen geloven de sprookjes die in heilige boeken staan wel. Als het om godsdienst gaat, zijn ze bereid de grootste onzin voor zoete koek te slikken, zoals het scheppingsverhaal in het Oude Testament.

Heus de aarde is veel ouder dan 6000 jaar, de mens is niet uit klei geschapen en de vrouw niet uit een rib van de man. En de wolf heeft geen schofthoogte van 2 meter.

Gelovige, word wakker! Gebruik uw verstand. Aanvaard het leven zoals het is. Leer te leven met de werkelijkheid. Het leven is te kort en te waardevol om het te verknoeien aan een vast geloof in sprookjes. Werp de godsdienst af en wees uzelf. Een mens.

Verantwoording

Bij het schrijven van dit boek heb ik geen stukken van anderen overgeschreven. Wel hebben anderen mijn opvattingen beïnvloed en

dat is in dit boek natuurlijk terug te vinden. Ik voel me schatplichtig aan de volgende auteurs (in alfabetische volgorde): Piet Borst, Hugo Brandt Corstius, Charles Darwin, Paul Davies, Richard Dawkins, Maarten 't Hart, J.L. Heldring, Willem Frederik Hermans, Douglas Hofstadter, Rudy Kousbroek, Multatuli, Steven Pinker, Karel van het Reve, Matt Ridley, Carl Sagan, Frans de Waal en vele anderen. Dit houdt uiteraard niet in dat deze schrijvers op welke wijze dan ook verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor de inhoud van dit boek of dat zij de standpunten die hierin worden vertolkt, zouden delen of zouden hebben gedeeld. Ook het omgekeerde is wel eens het geval.

[Tekst achterop:]

Het zal je God maar wezen

Er bestaan niet alleen rationele, maar ook emotionele en morele argumenten om niet in God te geloven. God is niet goed. Hij deugt niet. De bezwaren tegen God en de godsdienst worden in dit boek helder en voor iedereen toegankelijk uiteengezet. Niet alleen voor Ingrid en Henk, maar ook voor Fatima en Achmed, die zich wellicht afvragen waarom er zoveel ongelovige Nederlanders zijn.

Dit handzame boekje is een samenvatting van artikelen die van december 2009 tot maart 2011 zijn gepubliceerd in 'De Vrijdenker', het orgaan van de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte'.

Jan van der Werff (Groningen, 1939) werkte na het behalen van zijn gymnasium-B diploma en een niet-voltooid studie scheikunde in verschillende technische en leidinggevende functies bij de Nederlandse televisie, de laatste jaren als docent en opleidingscoördinator. Hij heeft geleerd gecompliceerde zaken eenvoudig uit te leggen, onder andere tijdens het lesgeven en bij het schrijven van technische

handleidingen en andere stukken. Hij heeft altijd belangstelling gehad voor wetenschappelijke ontwikkelingen en probeert kritisch te denken.